

Verboden te jodelen!

Peter Andriesse

bron

Peter Andriesse, *Verboden te jodelen!*. Manteau, Brussel/Den Haag 1969

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/andr013verb01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Freiheit findet man nur im Tode
Karl Wolfmann

De muizen

Met zijn rug tegen een boom prutste hij aan een radio die hij in het bos had gevonden.

Plotseling stond er een indiese jongen voor hem, een knoestige tak in zijn hand. -

Wat doe je hier? vroeg hij. - Dit bos is van ons.

- Dit bos is van niemand.

- Toch wel, het is van ons. Waar kom je vandaan?

- Ik woon in het zomerhuisje.

- Dat is ook van ons.

- Wie ben je dan?

- Ik ben Don en ik woon in dat witte huis. Hij wees met de knoestige tak. - Maar als je in het zomerhuisje woont, mag je hier wel komen.

Veertien dagen tevoren waren zijn ouders met verlof uit Indonesië gekomen en hadden het zomerhuisje gehuurd.

Aldo was al drie jaar in Holland, maar hij had in die tijd nog steeds geen vrienden gemaakt. Wel had hij 56 witte muizen, de nakomelingsschap van de twee die hij kreeg toen hij bij zijn oom en tante in huis kwam. Ze krioelden door elkaar in een grote kist die van binnen bekleed was met fijn gaas en van buiten omgeven door een walm van doordringende stank.

Aldo's eerste vriend had al zwart donshaar op zijn bovenlip en de baard in de keel, hoewel hij een jaar jonger was dan Aldo.

Ze gingen samen zwemmen in de rivier, kwamen bij elkaar thuis om plaatjes te draaien van Elvis Presley en Chris Barber en hielden sluiptochten (inspektietochten, zei Don) in het bos, waarbij ze frambozen, roze dameskorsetten, schoenen met hoge hakken en lege kogelhulzen vonden. Alles wat van enige waarde was, werd aan Dons verzameling van 'Bizondere Vondsten' toegevoegd. Later zou hij een museum inrichten in het zomerhuisje als Aldo's ouders weggingen.

In hun nieuwe, ondergrondse hut kon geen speldeknop daglicht doordringen als ze de ingang goed afsloten. De hut was geheim en er was op de begane grond niets van te zien, want ze hadden de bovenkant bedekt met mos en bladeren.

Don pikte een paar kaarsen van zijn moeder en ze sloten zich op in het hol dat naar vochtige aarde en rottende bladeren rook.

Vanonder zijn bloes haalde Don een stapeltje tijdschriften die ‘Natuurvriend’ en ‘Zon en Natuur’ heetten. Ze bekeken grinnikend de fotoos van naakte vrouwen met ballondikke, roze borsten.

- Heb je het wel eens een man en een vrouw zien doen? vroeg Don.
  - Nee, wel muizen.
  - Dat is niets. Hier, achterin het bos heb ik het gezien.
  - Hoe ging dat?
-
- Je moet er een heleboel doodmaken, zei Don, anders heb je er straks duizend.
  - Hoe dan? Je mag ze geen pijn doen.
  - Gewoon een kat in het hok zetten. Die vreet er een paar op, maar niet allemaal.
- Ze ving de oude kater van Dons moeder, gooiden hem in de kist en deden de klep dicht. Een luid gepiep en een geroffel van snelle pootjes klonk op uit de kist. Het werd stil en even later begon de kat klagelijk te miauwen.
- Aldo tilde de klep op.
- Met rechtopstaande staart en kromme rug stond de kater tussen de muizen. Hij sprong eruit en rende het bos in.
- Je moet er petroleum overgieten en dan de hele boel in de fik steken, zei Don toen hij uitgelachen was.
  - Dan ben ik ze allemaal kwijt.

- Wat geeft dat, het zijn toch vieze beesten.
  - Nee, ik wil er een paar houden.

- Als jij 'm laat zien, doe ik het ook, zei Don.
  - Nee.
  - Waarom niet? Heb je misschien een klein pikkie?
  - Aldo zei niets en krabde met een stokje in de aarden wand van de hut.
  - Doe je nooit dit? Don bewoog een gekromde hand voor zijn broek op en neer.
  - Ik ga naar huis, zei Aldo kleurend.

In de vakantie kwam Dons nichtje logeren. Een rank, lichtbruin meisje met een lange paardestaart.

Lily had een badminton-spel meegenomen en op het grasveld voor Dons huis speelden ze tegen elkaar om punten. Aldo verloor vaak en zat de meeste tijd langs de kant.

Als Lily hoog opsprong om de shuttle uit de lucht te plukken, waaide haar rokje op en kon hij haar witte broekje zien.

Op Dons kamer speelden ze scrabble. Wie een vies woord maakte, kreeg 20 punten extra.

Don was de eerste. Met zorg legde hij de letters 'u' en 't' achter de 'k' van 'donker'.

Lily giechelde en meteen sprong Don op en probeerde onder haar rok te komen met zijn hand. Maar zij klemde de knieën tegen elkaar en trok de rok er strak overheen.

Aldo keek naar zijn lettertjes, maar vanuit zijn ooghoeken zag hij dat Lily's hand naar Don zijn broek greep. Deze verzette zich slapjes. Hun gezichten waren rood en ze lachten luid.

Don trok aan het schouderbandje van haar jurk en heel even

dacht Aldo haar rechterborstje te zien, een lichtbruine welving. Plotseling deed Lily een uitval naar hem.

- Niet doen, riep hij. Zijn gezicht gloeide.
- Hij heeft een stijve! schaterde ze hees.

Snachts lag hij lang wakker en dacht aan Lily's witte broekje en aan haar ronde borstjes, lichtbruine welvingen van zacht vlees met bruine knopjes erop.

Hij klemde zijn kussen tussen zijn benen... zijn handen streelden het warme lichaam, haar armen, haar zachte buik... voorzichtig nam hij haar hand en leidde hem naar beneden...

Hij nam zijn zakdoek van het nachtkastje.

- Ik zou het wel eens met haar willen doen.

- Wat?
- Dit! Don stak zijn duim tussen zijn wijs- en middelvinger.
- Dat mag niet! Ze is je eigen nicht!

- Je moet ze doodslaan, met een schop of een steen.

- Dat is gemeen.

- Maar je wilt er toch af? Straks heb je er duizend. En ze stinken, het zijn smerige beesten.

Don scharrelde door de schuur en vond een schop. Hij liep ermee naar de kist, tilde de klep op en nam er een muis uit. Het dier piepte en spartelde met zijn pootjes, maar Don hield hem stevig bij de staart. Hij zette de muis op de grond en voordat hij weg kon rennen sloeg Don hard met de schop. Met gespreide pootjes lag het beestje tussen zijn bloed, het kopje was verbrijzeld.

- Schei uit! riep Aldo. - Donder op! Hij rukte Don de schop uit de handen en duwde hem de schuur uit.

Vlak bij de hut bleef hij staan en luisterde. Hij hoorde lachen. Voorzichtig sloop hij naar het geluid toe. Er zijn vreemden in ons bos, dacht hij, misschien maken ze onze hut kapot.

Hij zag iets wits tussen de struiken. Hij liet zich op zijn buik vallen en kroop geruisloos naderbij. Hij schuurde met zijn knie over een scherp voorwerp.

Naast de ingang van de hut lagen ze op de grond. Haar rok was tot haar middel opgeslagen, naast haar lag het witte broekje. Ze keek naar de lucht, met half dichtgeknepen ogen en om haar mond was een glimlach. Haar schouderbandje was naar beneden geschoven en Aldo zag een lichtbruine welving. Zijn hand lag op haar buik en bewoog heen en weer. Toen ging hij bovenop haar liggen en maakte wilde bewegingen met zijn lichaam. Vochten ze? Maar ze maakte alleen even een vreemd keelgeluid. Plotseling hield Don op en ze bleven beiden roerloos en zonder geluid liggen.

Aldo sprong overeind: - Smeerlappen, ik heb alles gezien!

Struikelend over takken en boomwortels rende hij weg.

Aldo schoof de kist de schuur uit. Binnenin piepten de muizen en hun pootjes trippelden snel langs de wanden.

Hij trok de kurk uit het tuitje van het blik en goot de petroleum over de kist. Hij opende de klep en sprenkelde de rest over de wriemelende muizenmassa. Ze stoven uiteen en probeerden uit de kist te klimmen, maar voordat ze boven waren, liet hij de klep weer vallen. Zijn handen beefden toen hij een lucifer aanstreek. Twee keer achter elkaar waaide er een uit, toen brak hij er een. Eindelijk bleef de vierde branden. Hij smeed hem op de kist, maar de wind blies hem uit. Nog drie lucifers gooide hij op de kist zonder dat hij vlam wilde vatten.

Hij haalde een paar kranten uit de schuur en verfrommelde ze tot een losse bal. Daarna stak hij het papier in brand en wierp het snel in de kist. Binnen raasden kleine pootjes langs de wanden en het gepiep ging over in een hoog gekrijs.

Even later sloegen de vlammen naar buiten.

amsterdam, okt. '66-maart '67.

Play-Mate

I.

Dieren denken niet. Ik wou dat ik een dier was, of een boom, die voelt zelfs niet.

In de wei stonden drie roodbonte koeien kouwelijk bij elkaar, de logge koppen gericht naar de zandweg. Ze kauwden op kauwgom of een erg taai stuk vlees. Een blaarkop, die achterin de wei wat landerig had staan grazen, liep naar de andere drie. Ze hief met een ruk haar voorpoten van de grond en liet zich neerkomen op het achterlijf van de middelste. Met haar zware uiers schurkte ze tegen de achterpoten. Het speet me dat er geen stier in de wei was. Een stier heeft een lul van een halve meter. Jongens uit het dorp hadden het wel eens gezien. Soms heeft de stier er geen zin in. Knechten hijsen het beest dan op de koe en slaan hem met stokken tussen zijn achterpoten en op zijn kloten.

Mijn tante zat op de divan aardappelen te schillen. Ze keek peinzend naar de lange slierten schil die als slangen heen en weer wiegelden. Ze zweeg om me niet te storen bij het huiswerk maken, maar nu ik zonder iets uit te voeren om mij heen keek, begon de stilte me te benauwen. Waaraan zat ze te denken? Je kunt de smerigste en idiootste dingen bedenken zonder dat iemand je wat doet.

Ze sneed een aardappel doormidden en wierp de helften in een pan water. De opspringende spetters vielen koud op mijn benen. Buiten stopte een witte bestelwagen voor het huis. Met rode en zwarte letters stond erop geschilderd: Jansema's wasserijen. Uw was klaar in een wip. Tel. 1395.

- Daar is Ferenc.

Tante schrok op en zette het aardappelmandje op tafel, bovenop mijn boeken. Ferenc gooide het portier met een klap dicht en liep met grote stappen naar het huis. Tante ging haastig de kamer uit

en meteen daarop hoorde ik de voordeur schurend opengaan. Ze spraken luid met elkaar en toen ze de kamer binnenkwamen riep Ferenc: - Dat doe iek nie, iek verdom het nok langer...

- Stil, mompelde tante. - Naar de voorkamer. Ze duwde hem voor zich uit. Hij stootte zijn hoofd tegen de lage deurstijl en vloekte. Tante sloot de deur achter zich.

Ik probeerde te verstaan wat er gezegd werd, maar ving, ondanks het schreeuwen van Ferenc, slechts enkele woorden op.

- ...met een kind laten zitten..., hoorde ik tante driftig zeggen. Wat is er met een kind? Wie zit er met een kind en met welk kind? Ferenc verdomt het nog langer. Wat?

Van mijn huiswerk kwam niets meer. Ik gooide de boeken en schriften in m'n schooltas, trok mijn jekker aan en ging naar buiten. Uit de oude schuur achter het huis haalde ik mijn fiets en langzaam reed ik de modderige zandweg af.

Die avond ging ik vroeg naar bed. In de woonkamer zat iedereen zwijgend bij elkaar en de radio mocht niet aan.

Mijn nichtje Marga zat met haar handen in haar schoot voor zich uit te kijken, of ze wachtte op een begrafenisstoet. Tante zat op de divan sokken te stoppen en mijn oom lag languit in de leunstoel naast de kachel te slapen. Uit zijn openstaande mond liep een straaltje speeksel over zijn ongeschoren kin in zijn hals. Zo nu en dan schrok hij wakker van zijn eigen gesnurk en pakte hij de krant die op zijn buik lag. Pogingen om erin te lezen deed hij echter niet en de krant zakte al gauw weer op zijn buik terug. Mijn neef zat aan de eettafel te werken aan een schriftelijke cursus. Soms krabde hij zich in zijn hoofdhaar of liet een wind.

Ik zei welterusten. Alleen tante vroeg daarop of ik me goed zou wassen. Dat beloofde ik haar.

Onder de pomp in het achterhuis stond een oude emmer op het rooster van het stinkende afvoerputje. Het putje was al jaren verstopt en volgens oom moest er een hele nieuwe zinkput gegraven worden. Daar was hij al mee begonnen, maar het gat was nog steeds niet dieper dan een halve meter. Tussen het grijze zeepschuim in de emmer dreef een sigarenpeuk. De dekbladen waren losgeraakt, zodat de peuk eruit zag als een dood vogeltje. Ik haalde de zwengel van de pomp een paar keer op en neer en poetste tenslotte alleen mijn tanden zonder tandpasta. Met het water dat in een grote ketel op het fornuis stond te zingen, vulde ik een ijzeren kruik.

Op het tochtige, met hardboard van de rest van de zolder afgeschoten kamertje kleepte ik me snel uit. Ik stak m'n tong uit tegen de pin-up met roze borsten als balonnen die boven het bed van mijn neef hing en schoof rillend tussen de lakens. De hete kruik duwde ik tussen mijn benen. Mijn lid werd stijf. Terwijl ik naar de enorme borsten van het Play-boymeisje bleef kijken, ging ik met mijn hand in mijn pyamabroek en schoof de voorhuid terug. Met de handpalm streelde ik over de gezwollen top.

Mijn neef kwam de trap op en ik deed het licht uit. Ik hield me slapend nadat hij het licht weer had aangedaan. Tussen mijn oogharen door keek ik hoe hij zich uitkleedde. Hij hield zijn lange onderbroek aan. Naast zijn bed stond een emmer en een ketel water met een glas. Bij een motorongeluk had hij iets aan zijn nieren gekregen, waardoor hij veel moest drinken en pissen. Het ging de hele nacht door en soms werd ik wakker door het luide geraas van zijn water in de zinken emmer. Smorgens was de emmer altijd voor driekwart gevuld. Ik verbaasde me daarover, omdat het twee keer zoveel moest zijn als in de waterketel ging. Als hij water dronk en daarna meteen ging pissen, moest ik

steeds aan het halve paard van de baron van Münchhausen denken. Mijn neef deed het licht uit en kroop kuchend in bed. Ineens brak beneden een luid gekrakeel los. Ik herkende de stem met het vreemde aksent van Ferenc. Hij was woedend en schreeuwde boven iedereen uit. Hij verdomde het weer. Tante sprak er vlug en bits tussendoor en Marga begon ineens met lange uithalen te snikken. Op de achtergrond bromde mijn oom kalmerend, maar dat haalde niets uit.

De volgende morgen ging Marga niet naar haar werk. In het schuurtje stond haar fiets nog tegen de mijne toen ik naar school ging. Smiddags deed ik niets aan mijn huiswerk en niemand zei daar wat van. Ik luisterde naar het jeugdprogramma op de radio en bladerde wat in de 'Margriet'. Tante liep rusteloos van de ene kamer naar de andere. Tegen vijf uur kwam er een vrouw op bezoek die met mijn tante en een bak dampend water naar de voorkamer verdween. Uit de slaapkamer van Marga, die daar achter lag, klonk soms het hese gesnik en gekreun van iemand die lang achtereen heeft gehuild.

Plotseling schrok ik op door een luid geschreeuw dat pas na enkele seconden afzwakte tot een zacht kermen.

2.

Fluitend kwam ik de woonkamer binnen, maar brak midden in de melodie af toen ik Marga op de divan zag zitten. Haar gezicht was betraand. Ik wilde vragen wat er gebeurd was, maar ik bedacht me. Ze zou me toch iets toesnauwen wat niet waar was.

- Waar is tante? vroeg ik.
- Tante is overwerkt, zei ze schor. - Ze is vanmorgen naar een

rusthuis gebracht om weer wat op krachten te komen. Ze sprak toonloos en ze vermeed het me aan te kijken.

Het is niet waar, dacht ik. Tante is weg en daarom huilt ze. Maar ze is niet in een rusthuis, want om zoiets huilt niemand. Het is iets wat ik niet mag weten.

Marga maakte brood klaar zonder iets te zeggen. Zwijgend zaten we tegenover elkaar te eten. Het was zo stil in het kamertje dat we elkaar hoorden kauwen. Ik wilde de radio aanzetten, maar Marga schudde haar hoofd. Ik durfde haar niet aan te kijken en verdiepte me daarom in een puistje midden op haar wang. Er zat een rode rand ter grootte van een kwartje omheen. Ze had het proberen te verbergen door er een bruinachtige crème op te smeren. Het was een onsmakelijk vulkaantje geworden.

Na het eten ging ze weg met de fiets. Ik wist niet wat ik moest doen. Keihard zette ik de radio aan en liep met mijn handen in de zakken de tuin in. Tussen het grauw van de wintertuin bloeiden al enkele krokussen en uit de pollen van de vaste planten schoten groene blaadjes op. Ik schopte een hoop rottende bladeren uit elkaar. Het gras eronder was bijna wit, slijmerige draden waartussen bleke regenwormen met witte ringen in hun lijf traag een goed heenkomen zochten. Ik pakte er een die zich al half in de grond had gewerkt en trok eraan. De pier rekte zich als elastiek en bleef in de grond vastzitten. Het uiteinde, tussen mijn duim en wijsvinger, spartelde kil en week in de holte van mijn hand. Eindelijk gaf hij het verzet op en brak doormidden. Met de halve pier op mijn hand liep ik naar het kippenhok achter de schuur. Ik opende het hek op een kier en stapte vlug naar binnen. Zes kippen liepen zachtjes kakelend in de bultige aarde te krabben.

- Hier! riep ik en wierp de pier vlak voor de snavel van een

schrale hen. Met een scheve kop keek ze argwanend naar de pier, die al bezig was in de grond te kruipen. Daarna richtte ze één kraaloog op mij. Een bruine leghorn schoot toe en slokte de pier op.

- Kaffer! schold ik op de magere hen die klagelijk tokkend op haar plaats bleef staan.

In het konijnenhok tegen de wand van de schuur wipte een wit konijn onrustig heen en weer. Haar achterpoten bonkten op de bodemplanken. Ik tilde de klep van het hok op en greep een jonkie. Voordat ik de klep weer sloot, moest ik het snuffelende kopje van het moederdier terugduwen. Met mijn handen kon ik het kleine beestje helemaal omsluiten, alleen het kopje met de angstige ogen stak naar buiten. Ik duwde het vochtige neusje tegen mijn wang en keek naar het grote konijn dat piepende geluiden maakte en haar kop door de tralies probeerde te steken.

- Rustig maar. Ik doe niets.

Een jaar geleden bracht ik haar voorgangster naar de buurman. Er waren toen twee konijnen, twee mannetjes had de boer gezegd. Ik had zelf het slachtoffer uitgekozen. Toen ik de klep opende, renden ze opgewonden door het hok. Telkens als ik dacht er een te pakken te hebben, ontglipte hij me op het laatste moment weer. Na veel moeite kreeg ik er eindelijk een in de oude boodschappentas, die mijn tante me daarvoor gegeven had.

- Ga jij maar even naar buiten, zei de buurman, terwijl hij het konijn uit de tas pakte. Voor de deur van het schuurtje hoorde ik het dier een ogenblik krijsen, daarna werd het stil. Ik ging weer naar binnen en zag het aan het plafond hangen, met touwtjes om zijn achterpoten.

- Weet je dat het verboden is zo'n konijn te slachten? De buurman wees met zijn scherpe mesje naar de ingewanden die uit de

opengesneden buik puilden. Vijf rooddooraderde, grijsblauwe bolletjes zo groot als een kippeëi hingen aan een gele streng. Er zaten klontertjes gestold bloed op en in ieder bolletje zat beweging.

Ik wist niet wat hij bedoelde.

Ik tekende figuurtjes in de kantlijn van mijn schrift. Plotseling hoorde ik het knallen van een motor. Voor het huis klommen twee gehelmde en in leer geklede agenten van een motor met zijspan. Ze trokken traag hun grote handschoenen uit en liepen naar de voordeur. Ik doe niet open, dacht ik met kloppend hart.

Ze belden twee keer vlak achter elkaar en begonnen meteen daarna met de vuist op de deur te bonsen. Ik rende naar het halletje.

- Wie ben jij? vroeg de kleinste van de twee. Hij had een dik, rozig gezicht, dat me deed denken aan de borsten van de pin-up. Ik vertelde wie ik was en dat er niemand anders in huis was.

De andere agent, met een zwart snorretje onder zijn spitse neus, knikte ongeduldig. - Waar is de tuin? vroeg hij.

Ik liep voor ze uit. Misschien is het voor dat konijn van vorig jaar, dacht ik. De agenten liepen met zware stappen over het smalle tuinpaadje en keken onderzoekend om zich heen. De lange met de snor vroeg om een spade. Ik haalde er een uit de schuur en wachtte met de handen op de rug af.

- Tja, mompelde de snor. Hij draaide de schop op de punt van zijn laars rond en zei: - Jij kunt wel naar binnen gaan.

In de kamer deed ik de radio uit en beet op mijn nagels. Na een kwartier hoorde ik de motor weer aanslaan. Ik zag nog net de agenten om de hoek van het huis verdwijnen.

Meteen liep ik de tuin in, naar de plek waar ik de agenten had

achtergelaten. De laatste van een rij aalbessenstruiken was uitgegraven en lag naast de kuil. Het zand eromheen was vochtig en donkerder van kleur dan de rest. Het leek op een kleine vulkaan. Op de bodem lagen een paar vergane stukken krantenpapier. Ik pakte de struik op en stak hem in de kuil. Met mijn voet schoof ik er wat zand bij. De andere struiken hadden al groene blaadjes, deze was echter nog kaal.

In de paasvakantie kwam mijn tante weer thuis. Ik was naar het dorp geweest om een pakje sigaretten voor Marga te halen en toen ik terugkwam zat ze met een beetje gebogen rug in de leunstoel naast de kachel. Mijn grootmoeder was er ook en Marga deelde gebakjes rond.

Ik gaf tante een hand en zei: - Dag tante, hoe gaat het met u?

Haar hand was klam. Ze glimlachte even. - Goed jongen. En met jou? Savonds na het eten vroeg ze of ik even meeding naar de voorkamer. We gingen tegenover elkaar aan de grote eettafel zitten. Ze keek naar haar lange, magere vingers.

- Je weet zeker al dat ik niet in een rusthuis ben geweest?

amsterdam, januari '68.

Panorama op Laag-Elten

De bus stopte op een klein pleintje voor een massieve kerk, die grijs en een beetje versleten orees tussen de lage huisjes er omheen.

- Kijk, daar hangt Tinus aan de rekstok! riep oom toen ze uitstapten. Hij wees naar het kruisbeeld dat dienst deed als versiering van een fonteintje.

Aldo bekeek de woorden die in gouden letters op de rand van het afdakje waren aangebracht. Toen hij zich omkeerde om naar de betekenis te vragen, merkte hij dat hij alleen stond.

Over het plein liepen dagjesmensen, die door steeds opnieuw arriverende bussen werden aangevoerd. Veel mannen liepen in witte overhemden met opgestroopte mouwen. De vrouwen in hun bloemetjesjurken liepen schommelend met zware tassen, die ze afgedekt hadden met hun wollen vestjes. De kinderen droegen felgekleurde plastic ballen in een netje. Aldo slenterde met zijn handen op de rug over het plein en keek spiedend om zich heen. Plotseling zag hij ze. Een bus die net wegreed onthulde een fruitstalletje, waar oom en tante de koopwaar bekeken. Zouden ze me niet gemist hebben? vroeg hij zich af.

Tante wees naar een kist met blauwe pruimen. Het fruitvrouwtje begon te praten en met haar armen te zwaaien. Tante knikte en het vrouwtje vulde een papieren zak met pruimen. Ze legde de zak op een weegschaal en nam er weer drie pruimen uit. Tante betaalde en deed de zak met pruimen in haar grote, rieten tas. Ze trok haar wollen vestje uit en spreidde het erover heen.

Zo hoort het, dacht Aldo. Zijn oom had zijn kolbertjasje al uitgetrokken en zijn hemdsmouwen opgestroopt tot de ellebogen. Jammer dat ik geen plastic bal bij me heb. Hij stak de straat over en ging achter zijn oom en tante staan.

- Ziezo, zei tante zuchtend, we zullen die kant maar eens uitlopen. Is Aldo er ook?

- Ja, hier.

- Wil jij deze tas dragen, dan hebben we allemaal wat. Ze gaf hem de zware, rieten tas met de pruimen en het vestje.

Met grote stappen liep tante een nauw straatje in dat steil omhoog ging. Aldo en zijn oom volgden haar.

De zon was inmiddels warm geworden en oom veegde zich met een grote zakdoek het zweet van zijn kale hoofd. Kleine straatjes zweet zagen echter toch kans in zijn nek te lopen.

- Zo, zei oom, vind je het leuk om met je pleegouders op stap te gaan?

- Jawel, antwoordde Aldo.

- We gaan er een fijne dag van maken, wat jij?

Aldo wist het niet.

- In Indië heb je zeker veel steilere hellingen, of niet?

Hij zegt Indië, dacht Aldo. Misschien denkt hij dat het nog van ons is.

- Ja, zei hij, veel steiler. In Indonesië heb je bergen van vijfduizend meter.

- Tsjonge-jonge. Ik vind dit al hoog zat. En dat met die hitte! Halverwege het straatje passeerden ze een klein kafee. CAFE-BILLARD 'HET SLOKSKEN', stond in zilverkleurige letters op de ramen.

- Zeg vrouw, riep oom, wat dacht je ervan als we eerst wat gingen uitrusten met een flesje erbij?

Tante hield de pas in en draaide zich om. - Nu nog niet, zei ze, laten we eens wat verderop kijken. Misschien is daar een kafeeterras, dat is veel gezelliger.

Mompelend zette oom zich weer in beweging. Aldo en zijn tante liepen zwijgend aan weerskanten van hem.

Op het hoogste punt van het straatje bleven ze staan uitrusten. Ze keken neer op de buitenwijk van het stadje en op weilanden en bossen.

- Kijk, zei tante, daar is een restaurant met een uitkijktoren.

Er stond inderdaad een torenachtig bouwsel op een heuveltop. Rondom de toren waren kleurige parasols van coca-cola en hero. - Dat lijkt me leuk, zei tante.

Haar man bromde wat en haalde een sigaar uit de binnenzak. - Zullen we daar heen gaan?

- Ik vind het best, antwoordde oom. Hij hield een brandende lucifer bij de sigaar. Hij zoog zo hard dat zijn wangen invielen als bij een hongerlijder.

Aldo ging niet bij zijn oom en tante onder de parasol zitten, maar liep langzaam tussen de drukbezette tafeltjes door.

Het leek of de warmte alle geluiden dempte, alleen het luide krijsen van een kind steeg soms boven het lome geroezemoes uit. Tegen de buitenmuur van het restaurant trof Aldo een apparaat aan dat zijn aandacht trok. Het was van glimmend metaal en bovenop was een platform, dicht bezaaid met kleine, metalen knopjes.

LAAT DE TOEKOMST UIT UW HAND LEZEN, stond op het wit emaille bordje dat er boven hing, WERP EEN NIKKELEN DUBBELTJE IN DE GLEUF EN LEG BEIDE HANDEN OP HET PLATEAU MET DE KNOPJES.

Dat is leuk, ik laat de toekomst uit mijn hand eten. Hij wierp een dubbeltje in de gleuf en legde zijn handen op het platform. Toen het onder zijn handen begon te kriebelen tilde hij ze snel op. De knopjes sprongen op en neer als de toetsen van een piano die door een onzichtbare man wordt bespeeld. Het toestel maakte er een

reutelend geluid bij en trilde op zijn voegen. Tenslotte klonk er een belletje in het binnenste en uit een gleuf aan de zijkant verscheen een kaartje. Aldo bekeek het nauwkeurig. Op de ene kant stond een hand getekend met lijnen erin waarbij vreemde namen en tekens waren geschreven. De andere kant was bedrukt met een tekst: ‘Ge hebt een lange, ononderbroken levenslijn. Ge kunt dus verzekerd zijn van een lang en gezond leven. Eénmaal zult ge zeker trouwen; een tweede huwelijk staat zwak aangegeven. Ge moet u hoeden voor blonde vrouwen. Vrouwe Fortuna heeft het goed met u voor. Ge zult veel geld vergaren. Slechts één keer in uw leven zult ge een ernstige crisis doormaken. Ge zijt opgewekt, bijna luchthartig van karakter.’

Dat is mooi, er klopt alleen geen zak van. Ik ben nooit luchthartig, de rest zal ook wel onzin zijn.

Bij het tafeltje van zijn oom en tante vertelde hij van het apparaat. - Geef eens hier dat kaartje? vroeg oom. Aldo gaf het hem.

- Zo, zo... èn rijk worden, èn veel vrouwen. Dat ziet er goed uit. Oom lachte hinnikend, maar een hevige hoestbui maakte een einde aan zijn vrolijkheid.

Tante wilde het kaartje ook zien. - Dat is toch allemaal oplichterij, zei ze toen ze Aldo het kaartje teruggaf. - Wil je wat drinken?

- Zullen we straks op de uitkijktoren klimmen? vroeg oom, toen Aldo met een bons zijn glas op het tafeltje zette.

- Ik ga niet mee, zei tante beslist, het is me veel te hoog. En er moet ook iemand op de spullen passen.

- Goed, dan gaan we met zijn tweeën, wat jij?

Aldo knikte. - Het kost een kwartje als je er op wil.

Oom trok zijn voorhoofd in rimpels en keek naar zijn vrouw. Deze tuitte haar lippen goedkeurend naar voren en bewoog het hoofd op en neer.

Voor de trap van de toren was een trapje. Daarachter stond een wankel tafeltje, waaraan een man met een witte zeilpet kaartjes zat te verkopen. Oom wees naar een bord dat boven de trap hing. - Jij kunt er nog voor een dubbeltje op, je bent nog geen veertien, zei hij. Hij kocht twee kaartjes en de man met de zeilpet opende het hekje.

Aldo klom zo snel naar boven dat zijn oom achterop raakte. Met twee treden tegelijk nam hij de laatste trap. Hij drong zich tussen twee vrouwen in om bij de balustrade te komen.

Hij keek naar beneden. De hoogte viel hem tegen. Misschien 15 meter, dacht hij, of nog niet eens. Hij zag zijn tante zitten tussen de tassen en kledingstukken op de andere stoelen. Ze staarde voor zich uit, het hoofd steunend op haar hand. Twee kleine jongetjes zaten elkaar achterna en probeerden zich om beurten te verbergen achter tantes stoel. Wat een onzin eigenlijk, je ziet hier niet veel meer dan op de grond. Je ziet het alleen anders, maar beter is het niet. Oom kwam hijgend en met een rood hoofd het platform op. - Hoe vind je het uitzicht? vroeg hij.

- Mooi. Je kunt helemaal tot in Duitsland kijken.

Oom keek om zich heen en knikte. - O ja, vast wel. Ze hebben hier verrekijkers. Zullen we ze eens proberen? Hij liep naar een van de kijkers die waren bevestigd op de balustraderand en bukte zich om er door te kijken.

- U moet er eerst een dubbeltje ingooien.

- Oh ja, natuurlijk. Oom haalde een dubbeltje uit zijn portemonnee en liet hem in de gleuf aan de zijkant van de kijker vallen, terwijl hij naar Aldo knipoogde. - Ik ga eerst even, dan mag jij. Oom begon aan het ding te morrelen. Met zijn oog tegen de lens gedrukt draaide hij de kijker naar alle windrichtingen en tenslotte naar het witte overhemd van een oude man die naast de kijker stond.

- Ik zie niets meer! riep oom. - O, dat is dom van me, mompelde hij glimlachend toen hij de oorzaak ontdekte. Met een zwaai bracht hij het instrument in zijn oude stand terug.

- Nu jij. Hij pakte Aldo bij de schouder en trok hem naar de kijker. Aldo drukte zijn brilleglazen tegen de lens en keek, maar hij zag niets. De tijd is verlopen, dacht hij, er moet een nieuw dubbeltje in. Hij bleef nog een paar seconden kijken en zei toen: - Goh, wat zie je veel zo, hè?

Ze liepen weer naar de stad. De zon hing als een gloeiende bal in de strakblauwe hemel en sproeide zijn hitte over hen uit.

Bij het kafee halverwege de heuvel bleef oom staan en was er zelfs met dreigementen en smeekbeden niet toe te bewegen verder te lopen.

- We gaan eerst wat drinken. Deze warmte is gevaarlijk als er niet genoeg vocht in het lichaam is. Hij deed een stap in de richting van de kafeedeur.

Tante deed een stap in de tegenovergestelde richting, aarzelde even en liep weer terug. - Goed dan, maar we blijven maar 10 minuten.

De gelagkamer was kaal en halfduister. In een leunstoel naast de tapkast lag een kelner te slapen met een uitgespreide krant op zijn buik. Door het dichtslaan van de deur schrok hij wakker. Hij sloeg een doekje over zijn linkerschouder en liep ingehouden geeuwend naar het tafeltje bij het raam, waar oom zich al handenwrijvend had geïnstalleerd.

- Wat zal het wezen, dame, heren? vroeg de kelner. Hij had een boekje in de hand om proces-verbaal op te maken van de bestelling.

- Een jonge, zei oom glunder.

- Een jonge klare voor meneer, herhaalde de kelner. - En de dame en de jonge heer?
- Cassis, zei Aldo.
- Geeft u mij maar een cola, antwoordde tante op de vragende blik.

Oom stak zijn hand omhoog en probeerde met zijn vingers te knippen. Aldo zag dat op het bierviltje onder het borrelglaasje acht streepjes stonden. Er liep een straaltje vocht langs het glaasje dat via de voet bij de streepjes op het viltje terecht kwam en meteen geabsorbeerd werd. De streepjes werden dikker en donkerder.

De kelner had besloten wakker te blijven en dit besluit kwam zijn reactiesnelheid ten goede. Telkens telde Aldo het aantal seconden dat de man nodig had om na het sein van oom met de fles in de hand het tafeltje te bereiken. Na de zesde borrel was de minimum tijd afgedrukt.

Tante keek afwezig naar buiten. Als ze een slok van haar cola nam keek ze Aldo even aan.

Oom begon een liedje te neuriën. - Een beetje muziek zou wel gezellig zijn, niet vrouw? vroeg hij. Zullen we een plaatje op de juke-box draaien? Het zweet op zijn voorhoofd werd niet meer afgeveegd en droop over zijn rode wangen naar de kin. Vandaar viel telkens een druppel op tafel als hij z'n hoofd bewoog. Het stompje sigaar in zijn linker mondhoek was uitgegaan en werd langzaam doordrenkt met speeksel en zweet.

- Wil jij een leuk plaatje opzetten? vroeg hij Aldo. Hier heb je een kwartje, dan kun je er drie uitzoeken.

Aldo liet het kwartje in een gleuf van het glimmende apparaat vallen waarboven COINS HERE stond. Er weerklonken tikkende

geluiden, rode, blauwe en gele lichten flitsten aan en naast een plato met toetsen gloeiden de letters CHOICE NOW op. Hij drukte een knop in en de silinder waarop de titels van de platen waren geschreven begon te draaien. Hij liet de knop weer opkomen en drukte snel en willekeurig drie toetsen in.

Het bovenstuk van het toestel was van bol pleksiglas, zodat hij de werking van het mechanisme kon zien. Een grijparm op rails gleed zoekend langs de rij platen, bleef stilstaan en klemde een plaat tussen zijn kreeftescharen.

Aldo veegde zijn vochtige handen af aan zijn broek en liep naar de tapkast. De dikke, warme lucht in het halfdonkere lokaal werd plotseling opengescheurd door schelle trompettonen. Het geluid ebde weg en een hese vrouwenstem begon te zingen: O mijn papa, dat is de allerbeste clown.

Aldo slikte een paar keer om het gespannen gevoel in zijn keel te verdrijven. Hij leunde met zijn ellebogen op het donkere hout van de tapkast en beet op zijn onderlip. Vlak voor hem stond een standaard met prentbriefkaarten. Hij gaf een tikje tegen de draaibare kolom. Panorama's, kerken, doorkijkjes, dikke vrouwen en Donald Ducks draaiden voorbij. Toen de kolom tot stilstand kwam zag hij voor zich een kaart, waarop in de linkerbenedenhoek stond: PANORAMA OP LAAG-ELTEN.

Op de voorgrond struiken en kleine boompjes rondom een natuurstenen vijvertje. Vanaf de vijver een pad van witte kiezels dat de diepte inliep. Dennebomen, berken en populieren benamen bijna het uitzicht op het dorpje in het dal. Alleen de scherpe torenspits, precies in het midden van de kaart, was duidelijk te zien. Achter de kerktoren verloor het heuvelachtige weidelandschap zich in een nevel.

Aldo nam de kaart uit de standaard en liep naar het tafeltje, waar

zijn oom met schorre stem het liedje van de juke-box meezong. Hij tikte daarbij met zijn vuist op het houten tafelblad.

Tante stootte haar elleboog in zijn zij en keek hem met toegeknepen ogen aan. - Doe niet zo gek, siste ze.

- Da's een leuk liedje. Oom lachte zijn smalle, bruine tandstompjes bloot.

Aldo legde de kaart voor zijn tante op het tafeltje. - Die stuur ik naar mama.

- Gut, daar had ik nog niet aan gedacht. Ze nam de kaart op en bekeek hem met half toegeknepen ogen.

Ze ziet er niets van zonder bril, dacht Aldo.

- Een leuk idee, zei tante. Ze nam haar portemonnee uit haar handtasje en schoof Aldo een kwartje toe. - Dan heb je meteen genoeg voor een postzegel.

Oom tastte met zijn grove handen naar de kaart, maar Aldo griste hem van tafel en stak hem in de borstzak van zijn bloes. Oom fronste zijn wenkbrauwen en probeerde kwaad te kijken.

Aldo leende de balpen van zijn tante en schreef het adres van zijn ouders op de achterkant van de kaart: Fam. H. Pamares, Pulau Radjah, Sumatra Timur, Indonesia. Hij legde de balpen neer en keek naar wat hij had geschreven.

- Je moet er ook wat opschrijven, zei tante.

- Ik weet niet wat.

Tante maakte een wegwerpend gebaar. - Gewoon, dat je met oom en tante meebent naar Elten en dat je een fijne dag hebt.

Aldo haalde zijn schouders op en begon te schrijven.

Het was weer stilgeworden in het lokaal. Oom legde een kwartje voor Aldo op tafel. - Druk O mijn papa maar drie keer in. En neem nog een flesje.

Bij het vijfde kafee, midden in het stadje, ging Aldo niet meer mee

naar binnen. Hij kreeg last van de rokerige lucht en van de priklimonade.

De schaduwen werden langer en de straten leger. Met zijn handen in zijn zakken liep hij een smal straatje in. Aan één kant was een blinde muur, waarop kinderen getekend en geschreven hadden. Guus is gek - Pietje gaat met Joke + 53 = dofe kwartel, stond er tussen de tekeningen, die voor een groot deel bestonden uit twee konsentriese sirkels met een verticale middellijn. - Trut, kut, pruim, zei hij zacht. Hij begon de tekeningen te tellen. Bij de vijftiende bleef hij staan en plaste tegen de muur. Hij liet een boer, het prikkelde in zijn neus.

De straat maakte een scherpe bocht en liep even voorbij die bocht dood op een houten schutting.

Vijf jongens waren aan het voetballen. Met krijt hadden ze een goal op de schutting gemaakt. Een lange jongen stond ervoor en probeerde de bal die de anderen op hem afschoten, tegen te houden.

Door een uitval van de keeper rolde de bal tot vlak bij Aldo.

- Hé broer, geef effe 'n tikje, riep de lange.

- Doe het zelf! riep hij. Meteen draaide hij zich om en rende weg. - Schijtlaars, slome, lamlul! riepen de jongens achter hem.

Tegen de laagstaande zon in liepen ze naar het kerkplein.

Oom droeg de rieten tas en had daarin de zak met pruimen ontdekt. Hij droeg het zakje als een kind in zijn vrije arm en spuwde de pitten om zich heen.

Op het plein stond de bus al voor de kerk. De sjofeur had zijn hoofd door het portierraampje naar buiten gestoken en keek naar de mensen die traag op zijn bus toeliepen. Aldo's oom ging naar hem toe en stak de zak met pruimen naar boven. - Hier,

riep hij, neem ze maar. Het zijn goeie pruimen, je hebt het wel verdiend.

- Eet ze zelf maar op, zei de sjofeur lachend.

Tante gaf haar man een arm en liep met hem naar de ingang van de bus.

- Alsjeblieft, lieve kind, zei oom tegen de konduktriese die bij het portier stond.

Hij hield haar de zak met pruimen voor.

Het meisje lachte verlegen en schudde haar hoofd.

- Toe, neem ze maar. Ze zijn fijn, hier, proef eens. Hij probeerde haar een pruim in de mond te steken. Het meisje duwde zijn hand weg. Tante, die al op de treeplank stond, greep haar man bij de schouder en trok hem naar binnen.

Toen Aldo instapte zag hij in de handen van de konduktriese de zak met pruimen. Een ogenblik later hoorde hij een doffe plof en het geluid van scheurend papier.

amsterdam, okt. '65-maart '67.

Van Rossums Troost

Twee keer per dag bracht zijn zuster, die in hetzelfde huis een kruidenierswinkeltje dreef, hem een kop koffie. De schoenmaker hoorde haar nooit binnenkomen. Ze sloop op haar versleten pantoffels geruisloos door het huis, alsof ze hem voortdurend op iets onregelmatigs wilde betrappen, zoals luidop in zichzelf praten. Dat deed hij vaak en hij schaamde zich ervoor.

- Zit je weer te kletsen, ouwe gek? zei z'n zuster dan met een tong als was die met kopspijkers beslagen.

Hij antwoordde nooit. Ze was er alleen op uit ruzie te zoeken, om haar hoge gilstem op hem te scherpen. Sinds lange tijd gaf hij haar geen partij meer. Slobberend dronk hij de lauwe koffie op en pas als ze verdwenen was, met het lege kopje in haar knokige hand, begon hij weer te praten. - Lelijke, ouwe teef. Altijd lauwe koffie met teveel suiker, alleen om me te sarren. Vroeger was ze zo lelijk dat zelfs geen hond er dood op wou liggen en nu heeft ze een grote bek tegen een weerloze man.

Oud worden gaat geleidelijk, maar beseffen dat je oud bent, gebeurt onverwachts. Je wordt door de ouderdom besprongen vanuit een hinderlaag. Somber keek de schoenmaker in zijn gebarsten scheerspiegel. Het was een zonnige julimorgen met fluitende vogels in de hoog omheinde achtertuin en hier en daar een pluimig wolkje in de blauwe hemel. De schoenmaker had echter slechts aandacht voor het gezicht in de scheerspiegel. Al die ouderdomskenmerken, die hij steeds over het hoofd had gezien, hadden zich nu plotseling samengevoegd tot een portret van een oude man. De grijze baardstoppels, de bijna kale schedel, de diepe groeven in het in elkaar gedrukte gezicht, het bruine en versleten gebit en de vuile plooiën in de hals, zij vervulden hem plotseling met een gevoel van walging.

- Een gezicht als een oude schoen, mompelde hij. Ook met zijn benen ging het al een hele tijd slechter. Vroeger had hij zich met één stok goed kunnen redden, daarna werden het er twee. Nu kwam hij zonder krukken niet meer vooruit.

Hij kreeg medelijden met zichzelf, omdat hij de kansen van de jeugd onbenut aan zich voorbij had laten gaan. In zijn jeugd was alles nog mogelijk geweest. De tijd om die mogelijkheden waar te maken zou vanzelf komen. En tot vóór deze zonnige julidag was er in zijn achterhoofd altijd de vage belofte van een open toekomst. Nu beseftte hij ineens dat de mogelijkheden van de toekomst er nooit waren geweest, dat hij nooit een keuze had kunnen maken. De vrije keuze is een hersenschim, van Rossums troost voor uitzichtloze levens. Iedere stap in zijn leven was bepaald door de vorige stappen die niet meer waren weg te wissen. Alles was gebeurd zoals het gebeurd was en nooit zal iets anders gebeuren dan zoals het gebeuren zal.

Die onafwendbaarheid der gebeurtenissen in zijn leven kwam hem nu als een benauwende kwellung voor. Hij had schoenmaker of kleermaker kunnen worden. - Je kunt kiezen, had zijn vader gezegd, je kunt mijn zaak overnemen of je kunt kleermaker worden. Met een horrelvoet is een ander beroep niet mogelijk. Hij was schoenmaker geworden en kon dus geen kleermaker meer worden. Had hij wel ooit voor kleermaker kunnen kiezen? Marie, Jo en Anna had hij ten huwelijk kunnen vragen. Hij was echter ongetrouwd gebleven, hoewel hij nooit voor een vrijgezellenbestaan gekozen had.

Hij vroeg zich af hoe oud hij was. Meteen daarop drong het tot hem door dat hij daar niet meer achter kon komen. Al jarenlang gebruikte hij geen kalender meer, omdat het hem niet interesseerde wat voor dag of maand het was. Ook zijn verjaardag was

hij vergeten. Er kwam toch niemand om het met hem te vieren. - Het is ook niet nodig te weten hoe oud ik ben, mompelde hij. - Wat zal er door veranderen als ik het wel wist? Ik ga er niet eerder om dood, maar ook beslist niet later.

De behoefte aan klok en kalender bij anderen vond hij belachelijk. Hij voelde zich niet gedrongen zijn leven in gelijkwaardige stukjes tijd te verdelen. De oude koekoeksklok die boven zijn werkbank hing, had hij alleen nodig om geen ruzie met zijn zuster te krijgen. Als zij om tien uur savonds naar bed ging, moest hij met zijn werk stoppen, anders kon ze niet slapen.

- Kreng, zei hij zacht tussen zijn tanden. Met zijn vereelde hand raspte hij over de grijze baardstoppels. - Het heeft geen zin me nog te scheren, er is niemand die me ziet.

Hij gooide de scheerspiegel in de afval-bak onder de werkbank.

Zijn zuster duldde hem niet meer in het huis. Op een dag sloot ze de deur van de werkplaats achter zijn rug af en toen hij vroeg wat dat betekenen moest, schreeuwde ze: - Ik wil je niet meer in mijn huis hebben. Je maakt me teveel rotzooi.

- Het is toch ook mijn huis?

- De werkplaats is van jou, de rest is van mij, snauwde ze.

- Dat lieg je. Eigenlijk is het hele huis van mij. Ik ben de oudste. - Stik vent, mompelde ze. Hij hoorde haar pantoffels over de vloer sleffen.

Klanten kwamen er allang niet meer. Al zouden ze nog van zijn bestaan afgeweten hebben, wat onwaarschijnlijk was, hoe moesten ze dan de werkplaats bereiken? Vroeger was het al moeilijk door het smalle gangetje te gaan dat het binnenplaatsje met de straat verbond. De schoenmaker had veel tegenwerking van de buurt ondervonden. Kinderen versperden de doorgang door er

hun hutten te bouwen en de smid, die zijn bedrijf in het aangrenzende huis uitoefende, plaatste voortdurend grote obstakels in het gangetje. Eén keer had de schoenmaker zijn krukken genomen en was naar de smid gestrompeld om te protesteren over deze gang van zaken. De smid had zijn schouders opgehaald en gezegd: - Dat gangetje is niet van jou alleen. Als jouw klanten erdoor mogen, dan mag ik het ook gebruiken om er iets neer te zetten.

Misschien had de schoenmaker hem op een idee gebracht. Tenminste, niet lang na dit gesprek kocht de smid het stukje grond tussen de huizen van de gemeente op en liet het gangetje dichtmetselen. Iedere dag stond de smid sindsdien demonstratief tegen het muurtje te wateren. Als hij zijn broek dichtknoopte, keek hij altijd even hatelijk glimlachend naar het raam van de schoenmakerswerkplaats.

Er is nooit meer een klant bij de schoenmaker geweest. Dat wil niet zeggen dat hij zonder werk zat. Achterin de werkplaats had zich in de loop der jaren een hoge stapel oude schoenen gevormd. Schoenen die nooit waren opgehaald, omdat hun eigenaars ze vergeten hadden, gestorven waren, of de reparatie niet hadden kunnen betalen. Aan deze schoenen wijdde de schoenmaker nu al zijn vakmanschap. Zelfs de oudste aftrappers knapte hij op tot ze er als nieuw uitzagen.

Aanvankelijk vlotte het werk goed. De moeilijkheden begonnen echter toen het leer en de spijkers opraakten. Ook na langdurige smeebeden bleef zijn zuster onverbiddelijk weigeren de leveranciers door het huis te laten lopen. De schoenmaker besteedde er echter al zijn vindingrijkheid aan om toch aan het werk te blijven. Hij sorteerde de oude schoenen in twee stapels, één met schoenen die zo afgetrapt waren dat ze niet meer te repareren waren en de ander met schoenen die er nog redelijk uitzagen. Aan de stapel

niet-te-repareren-schoenen ontleende hij het materiaal dat hij nodig had voor de andere schoenen. Hij haalde de spijkers, het garen en de oogjes voor de veters eruit, hij sneed het leer in stukken, bewerkte het en sorteerde de stukken op grootte. Daarmee gaat geruime tijd heen en het zag er dan ook niet naar uit dat hij spoedig zonder werk zou komen te zitten.

Niet dat hij zich daarover zorgen maakte. Hij dacht nooit ver vooruit. Hij wist uit ervaring dat hij zijn leven het best kon doorbrengen met het uitoefenen van het vak dat hij prettig vond. Daarmee was de schoen af. Dat er nooit meer een voet in de gerepareerde schoenen zou worden gestoken liet hem koud. Het belangrijkste was dat hij aan het werk bleef, ook al leek het werk zinloos. Hij werkte langzaam en slechts gedurende korte tijd van de dag. Er gingen wel eens dagen voorbij dat hij maar één schoen afkreeg. Hij had tijden gekend dat hij tien uur per dag werkte en vijftien paar schoenen oplapte. Maar toen verdiende hij er nog mee en de klanten joegen hem tot groter spoed aan, want het liefst hadden zij de schoenen die ze vandaag brachten gisteren al klaar willen hebben.

- Het lijkt nu of ik toen gelukkig was, mompelde de schoenmaker. - Dat kan haast niet, ik heb me nooit gelukkig gevoeld. Ik heb altijd gewacht op geluk in de toekomst. Misschien had ik vroeger gelukkig kunnen zijn als ik wilde. Op zomeravonden zat ik voor het open raam en als ik even ophield met hameren, hoorde ik de vogels fluiten en de kinderen van de burens lachen. Hiddink besloeg nog paarden. De lucht van schroeiend eelt vermengde zich met de geur van het nieuwe leer waarmee ik bezig was. En de klanten die soms uren bleven praten... En toch..., ik vond alles vanzelfsprekend en vergat het om me gelukkig te voelen. Het is slechts de herinnering die gelukkig is.

Naarmate hij ouder werd en vooral toen er geen klanten meer kwamen, verminderde hij geleidelijk zijn werktijd. Hij deed het niet met opzet, het ging bijna onmerkbaar. Iedere dag werd het een paar seconden minder. Vermoeidheid en slaap dwongen hem eerder op te houden. Hij was eens een keer langer doorgedaan dan gewoonlijk, omdat hij een schoen bijna klaar had. De volgende dag ontwaakte hij met zijn hoofd op de leest. Daarna probeerde hij zich niet meer te onttrekken aan de macht van Morpheus. De tirannie van de slaap werd echter pas goed voelbaar toen de hoge muur was gebouwd.

Op zekere dag verschenen er twee houthakkers, die snel en handig de grote noteboom bij de smid op het erf omhakten.

- Eindelijk zon in m'n werkplaats, monkelde de schoenmaker. - M'n hele leven heeft dat ding me al het licht weggenomen.

Toen hij de volgende dag opstond en het raam van de werkplaats opengooide om de frisse zomerlucht en de zon binnen te halen, lag op twee meter afstand van zijn raam een hoop rivierzand en een stapel rode bakstenen. Op het erf van de smid stond een man in witte overall cement te mengen. De schoenmaker stak zijn hoofd naar buiten, snoof wat frisse lucht op en riep: - Goeiemorgen!

De metselaar keek niet op van zijn werk. Na enige tijd riep de schoenmaker luider: - Kun je niets terugzeggen?

Hij meende dat de metselaar nu even in zijn richting keek, maar hij onderbrak zijn werk niet. Hoewel hij zich probeerde te beheersen, voelde de schoenmaker dat hij kwaad werd. - De man is doof, suste hij zichzelf. - Of misschien is het een buitenlander. Dat moet het wel zijn, anders zou hij toch zeker iets gezegd hebben?

Hij ging achter zijn werktafel zitten en begon zijn gereedschap bijeen te zoeken. Meteen hees hij zich weer overeind bij het zien van de smid.

- Hé, Hiddink! riep hij. - Wat ben je van plan met die rotzooi? Met trillende hand wees hij op het zand en de stenen. De smid was beslist niet doof, toch scheen deze hem ook niet te horen. Hij praatte met de metselaar en wees op de smalle geul anderhalve meter van het raam van de schoenmakerswerkplaats. De metselaar knikte, stak een vinger in de lucht en spreidde zijn beide armen, alsof hij een loflied tot de hemel richtte.

- Wat moet dat op mijn erf? brulde de schoenmaker.

De beide mannen keken geen moment op. Niets in hun gedrag wees erop dat ze hem gehoord hadden. De schoenmaker begon te twijfelen aan de capaciteiten van zijn stem en nadat hij nog een paar losse lettergrepen had uitgeschreeuwd, begon hij zelfs te twijfelen aan zijn eigen bestaan. Hij zakte terug in zijn stoel en wreef zich met de rug van zijn hand het zweet van het voorhoofd. - Waaraan heb ik dit te danken? Ik heb nooit iemand kwaad gedaan.

Verontrust staarde hij naar de metselaar, die nu kalm stenen op elkaar metselde.

- Niets kan ik eraan doen, helemaal niets!

Tien dagen later was de muur zo hoog dat het zonlicht de werkplaats niet meer bereikte, ook al stond de zon op zijn hoogst. De hele dag moest de schoenmaker het elektrische licht laten branden. Het verschil tussen dag en nacht bestond niet meer voor hem.

Steeds langer bleef hij slapen en het kostte hem iedere dag meer moeite weer aan het werk te gaan. Zijn lichaam voelde log aan en verzette zich tegen het ontwaken. De slaap lag altijd als een ongeduldig beest op hem te wachten. Hij droomde niet als hij sliep.

Als hij in de hoek van de werkplaats onder de versleten dekens kroop, was het of hij langzaam onderdook in een zee van lauwwater, helder water, waarin hij oploste tot niets.

Er brak een tijd aan dat hij twintig uur per etmaal sliep. Hij begon zich zorgen te maken dat de neiging tot langer slapen niet afnam. Het scheelde iedere dag meer, twee minuten, drie minuten, vier...

- Die rotklok is niet in orde, zei hij. Hij nam de stoffige koekoeksklok van de muur en bekeek het raderwerk binnenin. Hij blies het stof eruit, tikte er eens tegen en hing hem weer op. Daarna vergeleek hij de tijdsaanduiding met die van de torenklok, als die de hele uren sloeg. Er was niets aan de hand met zijn klok, hij week geen seconde af van de officiële tijd.

Omdat hij alleen nog omstreeks het middaguur wakker was, bracht zijn zuster hem slechts één maaltijd per dag, om één uur smiddags. Die ene maaltijd was ruim voldoende, soms at hij zelfs zijn bord niet leeg. Toen zijn dagelijkse ontwaking het tijdstip van één uur naderde, zag hij zich gedwongen maatregelen te treffen om zijn maaltijd niet te missen. Hij veranderde zijn dagindeling en legde nu het werk eerder neer, zodat hij de volgende dag vroeger wakker werd.

Zijn lichaam werd weerbarstig. Iedere beweging kostte hem veel moeite en hij bewoog zich zo traag als een duiker op de bodem van de zee. Het slaan van een spijker in een schoenzool bracht hem buiten adem. Tenslotte besloot hij het werk erbij neer te leggen in de hoop de ontwikkeling een poos stil te leggen. Het hele etmaal bleef hij tussen de schoenenstapels liggen, zich zo weinig mogelijk bewegend en nog minder denkend.

Als zijn zuster binnenkwam, ging hij overeind zitten om het bord met eten van haar aan te nemen. De eerste keer dat zij hem

tussen die schoenen zag zitten, vroeg ze verbaasd wat hij daar uitvoerde. Hij kon haar echter niet antwoorden, zijn tong en lippen gehoorzaamden hem niet meer. Zijn zuster trok zich schouderophalend terug zonder verder aan te dringen.

Op een dag zag hij zijn zuster binnenkomen en het bord met eten voor hem op de grond zetten. Ze gaf hem een trap tegen zijn been en riep:

- Hier ouwe, je eten!

Hij hoorde de woorden en met enige moeite wist hij de betekenis ervan nog te vatten. Hij zag haar verdwijnen en hij sloot zijn ogen weer. Hij spande zijn spieren om zich op te richten, maar verder kwam hij niet. Zijn lichaam had zich onttrokken aan zijn wil en bleef roerloos liggen.

Je eten... jeten... eten... ten...

De woorden maakten zich los van hun betekenis en zweefden in een onbegrensde ruimte. Naderend en zich verwijderend, speelden ze een traag spel zonder inhoud. Er was een glimlach om zijn mond.

Het eten werd geroken, de geur voegde zich als een zelfstandige eenheid tussen brokstukken van woorden, klanken, flardige beelden, lauw zeewater en...

amsterdam, feb. '68.

Onbedachtzaamheid

- Eerst heb ik drie jaar op de flexo gezeten, daarna nog een paar jaar op de afdeling van meneer Barends... je weet wel, die man met dat grijze haar, die hier altijd voorbij loopt...

- Er lopen hier veel mannen met grijs haar, zegt Mark. Hoe houd ik het uit hier, denkt hij, twee dagen en ik begin al grijs te worden. Buiten schijnt de zon...

Het dikke, blonde meisje tegenover hem heeft haar schrijfmachine opzij geschoven en schilt een sinaasappel. - Ik sta smorgens om zes uur op, zegt ze. Dan rook ik een sigaretje en daarna...

- Rook je op de nuchtere maag? vraagt de man naast Mark.

- Ja. Als ik niet eerst een sigaretje gerookt heb dan ben ik...

- Het is de pest voor je maag. Je moet eerst eten. Ik denk...

- Ik heb een ijzersterke maag. Maar mijn vader...

- Waar is het toilet? (Mark)

- Ben je hier nog nooit naar de w.c. geweest?

- Ik heb een grote blaas, maar vanmorgen...

- Nou, je gaat hier op de gang rechtsaf, je loopt voorbij de afdeling brand, je weet wel, die afdeling van meneer Brandsma met al die mooie meiden. Daartegenover is een andere gang en...

Nog veertig jaar, dan laten ze me weer los, denkt Mark als hij langs de vijf rijen van telkens zeven aan elkaar geschoven buro's loopt. Je kunt beter visser zijn in Zuid-Frankrijk, of stratemaker, alles is beter dan schade-korrespondent.

Achter de deur met 'Heren' is een witbetegelde ruimte met langs de rechterwand zes porseleinen urinoirs en in de linkerwand vijf groene deuren. Recht voor hem zijn twee wastafels met grote spiegels erboven. Er hangt een geur van kamferballen.

Hij pist in één van de wasbakken en bekijkt zijn gezicht in de spiegel. Bleek en mager, een vooruitstekende mond met dikke lippen. Onder de ogen donkere kringen. Hij legt zijn voorhoofd

tegen het koele glas en onderzoekt zijn ogen van dichtbij. Blauw, denkt hij, met spottende lichtjes erin, zegt Lize altijd, maar ik zie ze niet. Met deze dingen zie ik in de wereld, maak ik de wereld. Als iemand met me praat, probeert hij in mijn pupillen te kijken om daar godweetwat in te ontdekken. Het zijn gewoon twee gaatjes in een glazige substantie in bolvorm, met lensjes en een diafragma. Een klein kameraatje waarmee ik momentopnamen van m'n omgeving maak. Alles wat ik weet, wat ik denk, wat ik bèn, is door dat kameraatje en door de mikrofoontjes van m'n oren naar binnen gekomen.

Hij wast zijn handen met de stinkende zeep waarnaar ze de hele dag zullen blijven ruiken.

Er hangt een witte nevel in het toilet als hij weggaat. - Het eksistentialisme is dood, leve het determinisme! roept hij zacht.

In de garderobe in de kelder trekt hij zijn jas aan. Hij loopt naar het glazen hokje van de portier en tikt tegen het loket. De man schuift het luikje op en kijkt vragend.

- U bent een oppassend mens, zegt Mark ernstig, maar ik zal het u niet euvel duiden, u zou immers niet anders kunnen zijn dan ge zijt. Fluitend loopt hij langs de prikklok (die op 2u30 staat) naar buiten.

In een donker kafee met houten tafels en stoelen gaat hij bij het raam zitten en bestelt een kop koffie. Buiten schijnt de zon. Hij probeert het nieuws van de dag in de Telegraaf te lezen, maar hij kan er zijn gedachten niet bij houden.

In de zon op het plein weet hij niet waar hij heen moet.

Naar Lize niet, denkt hij. Ze zal vragen waarom ik niet op kantoor ben. Misschien stuurt ze me wel terug. Toch zal ze het moeten weten. Ik ben een zoeker, zal ik zeggen, dat klinkt goed. Op

de bank zal ik het zeker niet vinden, misschien nergens. Maar wát zoek ik eigenlijk? Een rechtvaardiging van m'n bestaan? Ik besta al, als dat waar is dan is het een feit dat geen rechtvaardiging meer behoeft, als het niet waar is, zijn we helemaal klaar. De zin van het leven? Onzin. Eksistentiële problemen, problemen die alleen bestaan bij de gratie van het denken. Het denkvermogen heeft nooit andere dan materiële voordelen opgeleverd en een wereld vol gekkenhuizen.

Misschien zoek ik alleen rust. Geen gezeur aan m'n kop, geen ratelende schrijfmachines en assuranties. Ik heb gewoon de pest aan werken.

Ik kan toch maar beter naar Lize gaan.

Voor de etalage van een schoenwinkel overvalt hem opeens een gevoel van onbehagen. Alsof er iets aan hem mankeert.

Hij bekijkt zichzelf in de spiegelruit, maar er is niets bijzonders te zien. Door het gat in de zak van zijn regenjas voelt hij of zijn gulp dicht is. Alles is zoals het zijn moet, maar het gevoel blijft. Hij kijkt nog eens naar zijn spiegelbeeld. Vreemd, denkt hij, ik dacht dat het onbewolkt was.

In de ruit ziet hij boven zijn hoofd de weerspiegeling van iele, witte wolkjes. Hij draait zich om en kijkt naar boven: de lucht is strakblauw.

Maar boven zijn hoofd, in de weerspiegeling van de ruit, hangen nog steeds wolkjes, als kondensletters van een reklamevliegtuig. Hij doet twee stappen naar rechts. De wolkjes gaan mee.

Het zal aan de kwaliteit van het glas liggen, denkt hij.

- Het Marxisties-Leninisties Front laat u groeten en rekent op uw strijdvaardige medewerking!

- Heb je nu al een snipperdag genomen? Lize zit achter haar

weefgetouw. Mark kan haar gezicht niet zien vanaf de plaats waar hij staat.

- Zo zou je het kunnen noemen.

Eén van haar twee dikke katers springt van de hoge stellage en komt hem kopjes geven tegen zijn been. Hij neemt het beest op en loopt naar Lize. Hij geeft haar een zoen in de nek, waarvoor hij een vluchtige op zijn mond terugkrijgt.

- Je moet zuinig zijn met je snipperdagen, zegt ze. Wacht even, ik moet dit eerst even afmaken, dan kom ik bij je zitten. Wil je water opzetten voor tee?

Mark zet de kater op zijn schouder en loopt met trippelpasjes naar het keukentje.

- Weet je wie er gaan trouwen? vraagt Lize als hij terug is.

- Ik zou het niet weten, zegt hij en gaat in de rieten stoel bij het raam zitten. Buiten schijnt de zon. Beneden, in de smalle straat waar de zonnestralen niet kunnen komen, is een oude man vuilnisvaten aan het schoonspoelen. Eenvoudig en eerlijk werk, denkt hij. Je bent je eigen baas en altijd in de vrije buitenlucht. Waarom zou je meer willen?

- Je kunt het toch wel raden?

- God nee, hoe zou ik? Beneden smakt de oude man een vuilnisemmer omgekeerd op het trottoir.

- Wat ben je stil. (Lize)

- Wat zei je?

- Dat je zo stil was.

- O, ik dacht dat...

- Je moet niet denken, je moet luisteren.

De fluitketel. Mark gaat naar de keuken. Twee lepeltjes tee in de pot. Terwijl hij het water opgiet kijkt hij in het spiegeltje boven het aanrecht. Er hangen rookwolkjes boven zijn hoofd!

Nu ziet hij het duidelijk. Het zijn letters, maar hij kan het spiegelschrift niet lezen. Het lijkt wel of die letters uit m'n hoofd komen, denkt hij. Hij buigt zich naar het spiegeltje toe en probeert de letters te ontsijferen. Jezus, denkt hij, dat is moeilijk. De letters veranderen steeds.

Ineens herkent hij in de kondensletters het woord 'Jezus', de rest vervliegt zo snel dat hij het niet kan volgen.

De woorden ontstaan vlak boven zijn hoofd, ze groeien als onkruid uit zijn schedel. Nieuwe woorden drukken de andere naar boven. Op de derde regel beginnen de letters te vervagen en lossen op in de stoom uit de fluitketel.

Het zijn mijn gedachten! Hij grijpt naar de letters en slaat het woord 'gedachten' uit elkaar. De 'd' ziet kans te ontsnappen, maar als hij tegen het plafond botst, valt hij uiteen.

Verstomd kijkt hij naar de stroom van nieuwe gedachten die zich boven zijn hoofd opstapelen.

- Waar blijf je toch met die tee? roept Lize.

Wat moet ik doen? Ik kan zo niet naar binnen.

- Ik kom zo! roept hij. Hij zet de waterketel op het aanrecht en slaat nog eens naar, de wolkjes.

Hoe lang loop ik zo al rond? Ik kan niet naar binnen. Als ik denk ach trut, zeur niet, dan staat het boven mijn hoofd. Het enige wat ik er aan kan doen is niet te denken.

Hij zet zijn tanden op elkaar, trekt zijn neus op, blaast zijn wangen bol, steekt zijn tong uit en kijkt scheel. Hij is zo verdiept in zijn gezichtentrekkerij dat hij er niet meer aan denkt boven zijn hoofd te kijken. Meteen als hij dat beseft wolkt hij weer als een stoomlokomotief.

Ze kan ieder moment komen, denkt hij. Hij voelt het zweet in zijn hals lopen.

- Waar blijf je nou?

Hij opent de keukendeur die op de gang uitkomt, trekt zijn jas aan en rent met drie treden tegelijk de trap af. Voor hij de deur achter zich dichttrekt, hoort hij Lize nog roepen: - Mark, wat is er toch?

In de wastafelspiegel op zijn kamer ziet hij de condensletters zich scherp afsteken tegen de donkere kastdeur achter hem.

Dit is geen hallucinatie meer. Wat moet ik doen?

De kamer hangt spoedig vol witte mist. Hij gooit een raam open. Misschien houdt het vanzelf weer op, denkt hij, net zo als het begon. Maar hoelang duurt dat nog? Ik kan zo niet onder de mensen komen. Ik moet er wat aan doen.

Hij vraagt het verkoopstertje of hij de zwart-wit geruite pet in een kleedhokje mag passen.

- U kunt hem toch hier passen, zegt ze verbaasd. - Hier is een spiegel. Met zijn kaken op elkaar geklemd probeert Mark de stroom van inwendige verwensingen inwendig te houden. Angstig kijkt hij in de spiegel en ziet dat er een klein wolkje, als van een vulkaan in rust, boven zijn hoofd kringelt. Met trillende vingers steekt hij een sigaret op.

Het meisje kijkt hem vragend aan.

- Ik... eh... ik vind het niet netjes om kleding te passen in het bijzijn van een dame. Hij krijgt het warm en durft het meisje niet aan te kijken. - En... eh... misschien staat hij me idioot.

- Niemand ziet u hier, alleen ik, zegt ze.

- Dat is het juist. Zijn lichaam begint overal te jeuken en zweetdruppels staan op zijn voorhoofd.

- Als u er op stáát. Het meisje kijkt hem aandachtig en een beetje angstig aan. - Komt u maar mee.

Ze trippelt voor hem uit naar het kleedhokje. Het gordijn wordt voor hem opengehouden en Mark schiet langs haar heen naar binnen.

Zorgvuldig sluit hij het gordijn achter zich, zet de pet op zijn hoofd en kijkt in de spiegel. Hij probeert wat te denken, maar er komt nu niets anders dan: stomme teef!

In de spiegel ziet hij hoe de woorden zich van de pet losmaken. Even later staat hij met een hoge zijde in het kleedhokje.

Zo zie ik er nog idioter uit dan met kondensletters, denkt hij. De woorden staan weer onverbiddelijk boven zijn hoofd, een paar centimeter boven de hoed.

- Ik kan niet slagen, zegt hij nors tegen het meisje, als hij de hoed voor haar op de toonbank legt.

Voor de wastafelspiegel op zijn kamer oefent hij in het niet-denken, maar het enige wat hij bereikt is hardop denken, waarbij de wolkjes wegblijven:

- Een spoedkursus gedachtenonderdrukken. Opgeruimd staat netjes! Vraag een gratis studiepakket aan met vulpen en een foto van uw leraar. Denk er niet langer over na, doe het nu!

Maar zelfs het hardop denken kan hij niet volhouden. Het voortdurende gemompel maakt zijn mond droog. Berustend kijkt hij de letters na die weer met grote regelmaat uit zijn hoofd komen puilen.

Doorbreek uw isolement. Gratis proefles... proef de les... reeds na drie weken kunt u eenvoudige gedachten onderdrukken, na twee maanden weet u niet meer wat denken is... niet meer denken, nooit meer, heerlijk rustig... Herejezus, hoe moet dat nu met Lize?

Hij begint handig te worden in het lezen van spiegelschrift. Bedachtzaam toekijkend ziet hij hoe de woorden elkaar in snel

tempo opvolgen. Het gaat niet helemaal zonder fouten. Eenvoudige schrijffouten zijn niet van de lucht. Soms proberen twee woorden zich tegelijk uit zijn hoofd te persen.

Doe uw gedachten de deur uit. Nooit meer denken, niet meer, niet... ta... ta... taterata, tedumtuntum... pompom...

Hij heeft het gevonden: als hij zachtjes neuriet komt er geen rook uit zijn hoofd!

Het leven van Markus heeft een beslissende wending genomen. Nadat hij eraan gewend is geraakt altijd in zichzelf te neuriën heeft hij alle moeilijkheden snel overwonnen.

Hij gaat terug naar zijn kantoor en maakt spoedig promotie, zonder er een gedachte aan vuil te maken. Hij trouwt met Lize en gedachtenloos, maar vrolijk neuriënd verwekt hij acht kinderen die allen hun opgewekte vader op de handen dragen.

Hij weet dat hij op kantoor Tedum genoemd wordt, maar daar denkt hij niet verder over na. Eén keer gebeurt het dat hij zijn zelfbeheersing verliest en 'kloot' denkt als de man aan het buro naast hem zijn kop koffie omstoot en Marks papieren met bruin vocht worden doordrenkt. In de algehele ontsteltenis die ontstaat let niemand op hem.

In zijn hoofd hangt een witte mist die steeds dikker wordt en ook al tracht hij deze mist moedwillig binnen te dringen op zoek naar nog een enkele gedachte, dan stoot hij slechts op een nòg dikkere mist.

amsterdam, jan.-maart '67.

De reuzenteleskoop

Ik?

De geur van vochtige aarde drong zijn (mijn) neus binnen.

Hij (ik?) lag voorover in het gras, het was nat.

Het moet geregend hebben, dacht ik voortsjokkend in de roetzwarte duisternis.
Mijn kleren waren doorweekt en ik had het koud.

Balkuits droom

- Je weet dat ik alleen maar kleine sigaartjes rook, zegt Dobbe, als hij me voorgaat in een ronde, wonderlijk verlichte kamer. Hij wijst met zijn pijp naar een bolvormig akwarium dat een zacht, geel licht verspreidt. Aan dunne nylondraden hangen glazen bollen, cilinders en kubussen die van binnenuit op geheimzinnige manier rood, groen, geel en blauw licht uitstralen. Toch zijn het geen lampen of lampions, eerder akwariums. Ze zijn gevuld met eksotiese vissen met sluiervinnen en ogen op lange steeltjes.

- Zo gedenk ik ons voor- en nageslacht, zegt Dobbe, het tussengeslacht kan geen aanspraak doen gelden op eerbewijzen. Al wat leeft, draagt de kiem van het kwade in zich.

Vlak voor me hangt een stralend blauwe kubus waarin drie violette kegels zweven. Ze zijn steeds in trage beweging, ze schuiven achter en voor elkaar langs, maar ook in elkaar en door elkaar. Daarnaast hangen drie cilinders in verschillende kleuren, waarin menselijke foetussen drijven.

Dobbe haalt zijn schouders op. - Och, een hobbie van me, zegt hij. Als afwisseling van m'n wetenschappelijke werk. En daarvoor kwam je toch, per slot van rekening?

Balkuit komt binnen met een in de lengte doorgesneden hardge-

kookt ei op een groen schoteltje. Hij verstoort ruw het tere kleurenevenwicht door een halve tube mosterd (Tack's, ekstra fijn) op het ei uit te drukken.

- Luister, zegt hij en hij steekt een half ei in zijn mond. Wij luisteren, maar we horen niets dan het gemaal van zijn kaken en het gesmak van zijn lippen.

- Ik moet jullie wat vertellen. (Balkuit) Ik heb de laatste tijd vreemd gedroomd.

- Dromen zijn bedrog. (Dobbe)

- Dat moet je niet zeggen, zeg ik, voorspellingen in dromen komen soms uit.

- Het is niet te hopen. Ik heb nu al drie keer gedroomd dat ik, let wel, ik, Balkuit, zijnde een persoon van het manlijk geslacht, zwanger was.

- Zwanger? (Dobbe)

- Ja, ik moest een kind krijgen. Het zat in mijn buik, ik had zo'n pens. Balkuit steekt zijn arm vooruit om de dikte van zijn droombuik aan te geven.

- Je vreet teveel hardgekookte eieren. (Dobbe)

- Een mens heeft zijn portie eiwitten nodig. Zo'n pens!

- Laat dan in ieder geval het eigeel staan, dat heeft geen mens nodig.

- En ik kon het niet kwijt, dat kind, want waardoor moest het naar buiten? Mijn geslacht was nog altijd manlijk. Ik zat ermee omhoog, met dat kind bedoel ik. Wat doe je als man met een kind in je buik?

- De keizersnede. (Dobbe)

- Ja, maak er maar een geintje van. Gisteren droomde ik er weer van, maar het was anders nu. Het zat niet meer in mijn buik, maar in m'n borst. Het was wel benauwd soms, maar het ging.

Even later werd het geboren. Het kwam uit mijn mond. Ik kokhalsde een paar keer en hop, daar lag het in de wasbak. Het was een mooie baby, een zoon, met alles d'r op en d'r an.

- Gefeliciteerd, zegt Dobbe en schudt krachtig Balkuits hand. Ook ik wens Balkuit van harte geluk.

Dobbe steekt een sigaartje op. Hij blaast erin. Grote wolken rook komen uit het kleine sigaartje en langzaam raakt hij los van de grond. Hij spreidt zijn armen en zweeft het raam uit.

- Grijp hem! roept Balkuit. We rennen naar het raam, het is echter al te laat. De wind heeft vat op hem gekregen en zacht wiegelend verdwijnt Dobbe achter het gebouw van de Nederlandse Bank.

- Altijd als hij een klein sigaartje opsteekt, denkt hij dat hij kan vliegen, moppert Balkuit. Een senioritas van een dubbeltje, een gewoon sigaartje van de winkel hier op de hoek. Hij kan niet eens vliegen, hij zweeft alleen maar een beetje.

Vissen in Zuid-Frankrijk

Balkuit: Je leeft, maak het waar. Doe een keuze.

- Waarom moet ik kiezen? vraag ik.

- Omdat het leven een voortdurend keuzemaken is.

- Als je leeft, kun je juist geen keuze meer maken, zeg ik. Iedere keuze is al gemaakt voordat wij aan de mogelijkheid van een keuze dachten. Alles gebeurt zoals het gebeurt, nooit is er iets anders gebeurd dan zoals het gebeurd is.

Balkuit blijft doorpraten. Ik vraag me af waar Dobbe blijft. Wie heeft dan die keuze voor ons gemaakt, wil Balkuit weten. Ik weet het ook niet, en ik mompel wat over onpersoonlijke loop der gebeurtenissen, waarop onze keuzen geen invloed hebben. Ze be-

horen zelf tot die keten van gebeurtenissen, zeg ik.

- Eksistentiële problemen. (Balkuit)

Mijn bier verschaalt van verveling. - Het zijn geen problemen, zeg ik, het zijn gewoon feiten waarmee we te maken hebben.

- Luister, zegt Balkuit, ik ben nu eenvoudig schade-korrespondent van een groot assurantiebedrijf.

- Een keurige baan, heel interessant, zeg ik en kijk op m'n horloge.

- Juist. Maar wat is er tegen om heel m'n leven achter een glas bier en een portie kaas te zitten, zoals hier, of, ik noem maar wat, een simpele visser te worden in het zuiden van Frankrijk.

- Er is niets tegen, maar ook niets vóór. Ik drink m'n bierglas leeg.

- De vis in Frankrijk is radio-actief. Alle vissers in Zuid-Frankrijk laten zich omscholen tot schade-korrespondenten, zegt de kastelein somber. Hij zet een nieuw glas bier voor me neer. - Dat komt door die atoomproeven in de Sahara, het stond vanochtend in de Telegraaf. De provoos hebben er natuurlijk de hand in, die verpesten de atmosfeer en het zeewater met hun wilde ideeën. En de kleine zelfstandige moet er weer aan geloven.

- Eksistentiële problemen. (Balkuit)

- Niks mee te maken, de kleine zelfstandige is altijd de pisang. Dobbe stapte het kafee binnen. Hij heeft een schipperspet op en rookt een goudse pijp met een steel van twee meter.

- Goddank, roept Balkuit, hij is tot bezinning gekomen.

- En hoe! (Dobbe) Ik heb een plan.

We gaan aan een tafeltje in een donkere hoek van de gelagkamer zitten. Dobbe breekt de lange steel van zijn pijp en dan steken we de hoofden bij elkaar.

- Vanavond in de schouwburg, fluistert Dobbe geheimzinnig.

Savonds in de schouwburg

Dobbe heeft zijn wonderschone, blondharige, bruinogige sekretaresse meegenomen. Als Dobbe haar een teken geeft, schrijft ze met een groene balpen steno tekens op zijn witte manchetten. Voor de gelegenheid heeft ze een rode avondjapon aangetrokken met een ruim dekolletée en de roze ogen van haar borsten kijken soms nieuwsgierig over de rand.

We zitten in een met karmozijnrood fluweel beklede loge, hoog in de nok van de schouwburg. Diep beneden ons, waar eens de parterrestoelen stonden, is een zwembassin waarin naakte oosterse meisjes zwemmend dansen en dansend zwemmen. Ze hebben lange, kleurige sluiers in hun handen waarmee ze sierlijke figuren maken in het water.

Dobbe geeft zijn sekretaresse een teken en spreekt:

- Ik heb een theorie. Een theorie omtrent het heelal en aanverwante zaken. Luister goed...

Het orkest, dat vlak onder ons zit, begint een oorverdovende sirkusmars te blazen. De woorden van Dobbe worden onverstaanbaar, we zien alleen zijn lippen bewegen.

Plotseling gaat het licht uit. - Het plan! roept Balkuit. Dit is het teken!

- Sta op, fluistert Dobbe's sekretaresse in mijn linkeroor. (Is het toeval, of weet ze dat ik doof ben aan het rechteroor?)

Meteen als ik opsta, krijg ik een forse duw in de rug. Schreeuwend stort ik in de diepte, maar het lauwe water van het bassin smooit mijn stem. Als ik de bodem bereik zet ik me af en pijlsnel stijg ik naar de oppervlakte. Ik proest en hijg.

Twee zachte armen strengelen zich om mijn nek en ik voel twee harde tepels in mijn hals. (Is het Dobbe's sekretaresse of één van de dansende zwemsters?)

- Duik onder voor het licht aangaat, zegt ze. Het is een zwemster, ze spreekt met een oosters aksent. - Beneden is een luik, open het en volg de anderen.

Ik duik weer en net als ik het luik gevonden heb, gaat boven mij het licht weer aan. Ik kom terecht in een soort sluis. Het water wordt weggepompt en de deur geopend.

In een kleine ruimte met een laag plafond staan Balkuit en Dobbe met zijn secretaresse op mij te wachten. Ze hebben droge kleren, maar ze laten mij rustig in m'n natte plunje lopen.

Dobbe staat tegen Balkuit te praten en de secretaresse maakt groene stenotekens op Dobbe's smetteloos witte manchetten.

- Luister. (Dobbe)

De theorie van Dobbe

- Je moet je eens voorstellen dat het mogelijk is dat wij, en met ons de hele wereld, een onderdeel uitmaken van een molekuul in..., ik noem maar wat, een broodje ham, of in een groene balpen uit een andere, onvoorstelbaar veel grotere wereld dan de onze. Dat het mogelijk is dat onze wereld op het punt staat te vergaan, omdat een reuzenmens, in die andere wereld, ons hele zonnestelsel zit fijn te kouwen in zijn middagpauze. Als ons molekuul straks in aanraking komt met de brandende maagsappen van die reuzenmens, dan is het gedaan met ons. Planetenstelsels worden uit elkaar gerukt, zorgvuldige evenwichten verstoord, sterren komen met elkaar in botsing en de aarde wordt een vuurzee die mens, plant en dier verteert...

- En dan verschijnt Jezus Kristus Kronenberg met vlammend zwaard en scheidt de bokken van de schapen. (Balkuit)

- Hou je bek. Misschien zitten we al in de slokdarm en heeft de

reuzenmens zijn hap genomen toen bij ons de kristelijke jaartelling nog beginnen moest.

Je moet je eens voorstellen dat het mogelijk is dat jij, (Dobbe duwt zijn wijsvinger in het dekolletee van zijn sekretaresse) door een hap van een broodje ham te nemen, miljarden werelden, bevolkt met levende, misschien redelijk denkende wezens, ten onder doet gaan. Dat ieder stenoteken dat je met je groene balpen op mijn witte manchetten schrijft tot gevolg kan hebben dat er een zonnestelsel afslijt.

Je moet je eens voorstellen dat het mogelijk is dat zich in jouw groene balpen miljoenen planetenstelsels bevinden; iedere neutron of proton kan een aarde zijn, bevolkt met mensen met problemen, zoals jij en ik. (Dobbe prikt zijn wijsvinger in mijn buik.) - Eksistentiële problemen. (Balkuit)

- Je moet het groot zien. Iedere atoomkern kan een zon zijn, die door zijn aantrekkingskracht de planeten, neutronen of protonen om zich heen laat slingeren. Op die planeten zijn weer voorwerpen, broodjes ham en groene balpennen, die bestaan uit samenklontering van zonnestelsels, en de planeet waarop de reuzenmens zich bevindt die ons broodje ham zit te vermalen, is weer een neutron van een ijzeratoom in een wereld die nog een dimensie groter is, enzovoort, enzovoort, tot in eeuwigheid en oneindigheid.

Jullie moeten je eens voorstellen: een reuzenteleskoop! Volg mij.

Kleine sigaartjes van tien cent per stuk

Dobbe stoot een luik in het plafond open en kruipt naar boven. Wij volgen hem verbijsterd.

Er hangt een touwladder in de nauwe, donkere koker boven het

luik. Het lijkt of de klimpartij uren duurt en ik zweet en hijg als een postpaard als we eindelijk aan het eind van de koker zijn. We staan weer in een kleine, ronde ruimte met een laag plafond.

Dobbe stelt voor eerst wat te rusten. We hurken op de grond en Dobbe deelt kleine sigaartjes van tien cent per stuk (senoritas) uit. Ieder neemt het kleine genotmiddel aan, maar Balkuit en Dobbe's sekretaresse vermorzelen het meteen onder hun schoenen, zodat er alleen een hoopje bruine schilfers overblijft. Ik steek mijn sigaartje aan en blaas erin, maar er gebeurt niets, er komt zelfs geen rook uit. Als ik eraan trek blijkt het sigaartje gedooft en ik volg woedend het voorbeeld van de anderen.

Dobbe kijkt geamuseerd toe en steekt een pijpje met een korte, kromme steel (neuswarmertje) op. De tabak stinkt naar verrotte eieren. Ik presenteer Lucky Strikes (A man's size flavor, a man's size satisfaction) en Dobbe's sekretaresse haalt een knapzakje met broodjes ham en een termosfles met warme sjokolademelk uit haar ruime dekolletee.

Dobbe onderhoudt zich op ongedwongen wijze met ons tijdens de eenvoudige, doch voedzame maaltijd. Hij spreekt over koetjes en kalfjes en ook, niet te vergeten, over stiertjes, die kwaadaardige beesten die volgens hem een onmiskenbare schakel vormen in deze keten, hoewel hij niet ontkent dat de kunstmatige inseminatie (k.i.) in de laatste decennia een groot deel van hun activiteiten overbodig heeft gemaakt.

Ik opper de veronderstelling dat men eens in staat zal zijn een kalfje te kweken in een reageerbuis, zonder dat er zelfs een koe aan te pas komt. Balkuit is het er niet mee eens, maar hij moet zijn argumenten inslikken. Dobbe is opgestaan, slaat de broodkruimels van zijn donkerblauwe kostuum en spoort ons aan hem te volgen. Hij opent een rond deurtje, waarachter een nauwe,

schemerige tunnel is. Op handen en voeten kruipen we vooruit. De wanden zijn van ruw gemetselde bakstenen. Na korte tijd zijn mijn broekspijpen bij de knieën doorgesleten en mijn handen doen pijn.

De tunnel is niet recht. Er zijn nauwe haarspeldbochten en flessehalzen (gelukkig zonder kurk) waar we ons met moeite doorheen wringen. Soms gaat het steil omhoog, dan weer omlaag of gewoon horizontaal, zonder dat er een duidelijke richting in zit. Nu en dan is er een klein kijkgat dat de ene keer uitzicht biedt op de hoofdstad onder het licht van de volle maan, de grote beer en de kleine beer, het noorderkruis en het zuiderkruis, vissen en tweelingen, steenbokken en konijnen, kreeften en stinkdieren, weegschalen en steelpannen, maagden en knapenschenners, en de andere keer op een binnenplaatsje vlak bij de grond, waar niets te zien is dan een bezem, een vuilnisvat en wat lege eierschalen.

Eindelijk bereiken we een kleine, zeshoekige kamer met een hoog plafond. - Tijd voor de laatste rustpauze, zegt Dobbe monter. We gaan op de grond zitten, behalve de sekretaresse, die hardgekookte eieren met mosterd (Tack's, ekstra fijn) ronddeelt. Dan gaat ook zij zitten, waarbij ze niet vergeet ons een diep inzicht te geven in haar roomblanke dijen met hun donkere, driehoekige haarbekroning.

Balkuit is de eerste die weer tot zichzelf komt: - Afgezien van het feit dat een kalfje met geen mogelijkheid in een reageerbuisje kan, geloof ik dat de mens nooit een levend wezen in een reageerbuis zal kunnen kweken en mocht het hem ooit lukken, dan zal hij zich Gods toorn op de hals halen. Wij mogen ons geen taak toe-eigenen die alleen aan het Opperwezen is voorbehouden.

- God heeft geen reageerbuizen. (Dobbe)

- Als je niet in een god gelooft, kan hij ook niet toornig op je worden, zeg ik.

- God kan alles. (Balkuit)

Dobbe maakt een eind aan het theologies debat door op te staan. Hij haalt zijn gouden sigarenkoker te voorschijn en steekt een klein sigaartje (senoritas) op.

- Niet doen! roept Balkuit, maar Dobbe knippert zelfs niet met zijn oogleden. Hij blaast niet in zijn sigaartje, maar hij zuigt. Hij zuigt genotvol zijn wangen hol en als hij de blauwige rook weer uitblaast, kijkt hij de wolken dromerig na. Verder doet hij niets, hij gaat niet vliegen of zweven, hij verroert zich zelfs niet. Bewegingloos staat hij daar te kijken naar de rook die allang verdwenen is en zijn ogen staan star. Balkuit rukt hem het sigaartje uit de mond en vertrapt het onder zijn zware bergschoenen.

Dobbe komt tot bezinning. Hij wrijft met zijn lange, magere hand over zijn ogen en zegt eenvoudig: - Volg mij.

De reuzenteleskoop

Dobbe frunnikt een zware sleutelbos uit zijn vestzak en opent met een daaraan hangend nagelvijltje het trapeziumvormige deurtje in een der wanden van het zeshoekige vertrekje.

Gebukt gaan we achter elkaar over de drempel: een zaal als een sirkus met heldere, indirecte verlichting. De wand tegenover ons lijkt gemaakt te zijn van een glasachtige substantie en is grijsblauw van kleur.

- De reuzenteleskoop! roept Dobbe. Hij maakt een breed armgebaar naar de grijsblauwe wand.

- Ik zie niets. (Balkuit)

- Natuurlijk niet, klootzak. De teleskoop staat op het dak, dat on-

toegankelijk is voor iedereen, behalve voor mij, omdat ik kleine sigaartjes van tien cent per stuk rook. Alles wat de teleskoop waarneemt kun je zien op dat televisiescherm. (Dobbe wijst naar de wand.)

- God zal me een schaap verkopen. (Balkuit)

Dobbe glimt van trots: - Resultaat van 25 jaar ingespannen arbeid in het diepste geheim en volledige afzondering. Groot zijn de offers die ik ervoor heb moeten brengen: kuis en sober leven, geheel in overeenstemming met de principes der Morele Herbewapening, waarvan de stichter en bezieler Frank Buchman mijn lichtend voorbeeld is geweest; ik dronk geen druppel alcohol, ik at slechts broodjes met ham uit de Reguliersbreestraat, rookte alleen kleine sigaartjes van tien cent per stuk en ik heb al die tijd geen vrouw aangeraakt, hoewel toegegeven moet worden dat verscheidene vrouwen mij wel aanraakten. Een gezonde man moet toch op geregelde tijden zijn zaadvoorraad lozen, nietwaar? Anders krijgt hij wellustige gedachten die hem afleiden van zijn werk en zodoende de arbeidsproductiviteit drukken. En dat allemaal in dienst van mijn levenswerk. Jullie zijn de eersten die ik mijn geheim meedeel. Ga zitten en kijk.

We gaan zitten in de comfortabele vliegtuigstoelen die in het midden van de zaal staan en Dobbe beklimt een soort spreekgestoelte, waaraan handels en pedalen, rode en groene lampjes, witte en zwarte knoppen, meetinstrumentjes en klokjes zijn bevestigd zoals bij een raceauto.

Dobbe's sekretaresse diept een knisperend zakje uit haar dekolletee op en presenteert ons toflies. Dan leunen we achterover en kijken vol verwachting naar het scherm.

- Ik vind het Polygoon-joernaal zo boeiend, zegt Dobbe's sekretaresse belust.

- Vooral als het koninklijk paar op toernee is door de West. Heerlijk, al die indianenvrouwen met hun blote tieten en hare majesteit maar glimlachen met die idiote bloemenkrans om d'r nek. (Balkuit)

Dobbe bespeelt ondertussen zijn raceauto als een pijploos orgel. Hij haalt handels over, drukt pedalen in en zijn vingers glijden virtuoos over het toetsenbord met witte en zwarte knopjes.

Het wordt langzaam donker in de zaal en tegelijkertijd begint het scherm van het midden uit lichter te worden. Op Dobbe's dashboard gloeien rode en groene lampjes aan en uit.

Op het hel lichtende scherm verschijnen donkere strepen die heftig op en neer dansen, naar elkaar toebuigen en weer van elkaar afschieten, beven en bibberen.

- Ik richt meteen op Pluto, roept Dobbe. Zijn stem slaat over van emotie. Op het scherm splitsen de strepen zich tot balletjes en stipjes die zich geleidelijk formeren tot een sirkel. Opeens is de sirkel een bol geworden die zich helder aftekent tegen een donkergrijze achtergrond. De bol kan net op het scherm en rolt bijna de zaal in. Nu is duidelijk de structuur van het oppervlak van de planeet te onderscheiden: een kaal landschap met bergen en kraters. Net een maanlandschap.

- Waar blijft Pluto? (Dobbe's sekretaresse)

- Ik haal hem dichterbij. (Dobbe)

De bol rolt op ons toe. Ik voel me bedreigd door die enorme kogel die ons ieder moment kan verpletteren. Gelukkig verdwijnt de bolvorm tenslotte en we staan nu als het ware in het landschap zelf. We kijken op tegen hoge bergen en in de verte zien we diepe kloven en groeven in hobbelige bodem.

- Mount Palomar is een kinderverrekijsje vergeleken met mijn teleskoop, roept Dobbe.

- Daar heb je Pluto! schreeuwt Balkuit.

Vanachter een klein heuveltje kruipt een monstertje zo groot als een hond, maar het mist verder alle kenmerken van zo'n dier. Het heeft kop noch poten en ook organen die lijken op een bek, oren of neus ontbreken. Wel zijn er op willekeurige plaatsen gaten en uitsteeksels en het beest beweegt zich voort door middel van een dikke staart. Bovendien draagt het een bolhoedje.

- Nu ga ik eruit halen wat erin zit, zegt Dobbe.

Op het scherm is een vredige sterrenhemel te zien, waarin op het eerste gezicht niets gebeurt. Maar plotseling groter wordende sterren of spiraalnevels duiden aan dat we met grote snelheid door het heelal schieten. Steeds dieper dringt de teleskoop de duistere oneindigheid in, aan rukkende bewegingen in het beeld merken we dat de teleskoop geregeld van koers verandert. Soms gaan we rakelings langs een planeet heen, maar botsingen worden voorkomen. De teleskoop flitst langs zonnestelsels als een trein langs telegraafpalen.

Langzaam begin ik te wennen aan het idee door de ruimte te snellen, het wordt zelfs saai. Ik begin slaperig te worden. Maar plotseling sper ik mijn ogen wijdopen, mijn hart klopt in m'n keel en ik heb het gevoel of ik met grote kracht in mijn stoel achteruit geduwd wordt.

Daar..., op het glanzende scherm... daar zit IKZELF!

Ik kijk naar mezelf, mijn opengesperde ogen kijken in mijn opengesperde ogen die snel op me toekomen en...

Hij?

De geur van vochtige aarde drong mijn (zijn?) neus binnen.

Ik (hij?) lag voorover in het gras, het was nat.

Het moet geregend hebben, dacht hij voortsjokkend in de roetzwarte duisternis.
Zijn kleren waren... enzovoort, enzovoort.

amsterdam, februari '67-april '67.

Verboden te jodelen!

‘Jodelen, zonder woorden juichen en zingen met snel wisselen van borst- en kopstem; gebruikelijk in Alpenlanden.’

(Kleine Winkler Prins)

2u30 - Rondleiding door het gebouw om 2u30 precies, zegt Wilfred. Dat staat in het programma. Er klopt geen barst van. Hij geeft een schop tegen de gevel van het gebouw.

- Er zal iets met de tijd niet in orde zijn, een programma klopt altijd. (Winnifred)
- Het is pas 2u28, broemt Darius.

2u28 Winnifred, een begeerlijke blondine met een riante boezem die ze fier voor zich uit draagt, peutert met een lange, roodgeverfde nagel in haar neus.

2u29 Om de tijd te korten steekt Wilfred een sigaret op. Hij legt zijn hoofd in de nek en blaast de rook tegen de marmeren gevel van het gebouw, dat zo hoog is dat hij de dakrand niet kan zien. 'ARBEID MAAKT VRIJ' staat er boven de ingang, die goed afgegrendeld is met kettingen en hangsloten. De letters zijn van zachtglanzend aluminium.

2u30 Een jongeman met blozend gezicht en grauwe wallen onder zijn ogen verschijnt achter het stalen hek voor de ingang. Hij draagt een blauwe pet met een gouden embleem, waarin met aluminium letters staat geschreven: 'Verboden te jodelen.' Hij opent het hek en trekt een glimlach over zijn blozende gezicht. - Ah, de sollisitanten, zegt hij. - Ik ben de gids en zal u rondleiden zoals in het programma staat aangegeven, als de tijd tenminste meewerkt.

- Hoezo? (Wilfred)
- De programma's worden door computers ragfijn samengesteld, maar de klokken in dit bedrijf hebben hun nukken. Die geven de ruwe tijd weer. Wilt u maar volgen? Ze lopen achter de gids over de marmeren plavuizen van de lange

gang. Darius en Wilfred peuteren in hun neus. Als Winni een broek had aangehad, liep ze met haar handen in de broekzakken.

2u32 Wilfred tikt de gids op zijn schouders. - Hoe komen die klokken aan ruwe tijd?

- Dat ziet u straks in de Centrale Tijkkamer.

- 3u12½: bezoek aan de Centrale Tijkkamer, alwaar koffie met gebak zal worden geserveerd. Gelegenheid tot vragenstellen, leest Darius met sombere stem voor uit het programma. Hij rolt het papier op, zet het kokertje aan zijn mond en toetert erdoor.

2u33 Aan beide kanten van de gang zijn teakhouten deuren waarop in glimmend metaal namen staan: Registratieafd., Olga Lowina, Elektropsychische Schakelkamer, W.C., enzovoort.

Boven iedere vijfde deur hangt een klok waar regelmatig gestopt wordt om te kijken of de horloges gelijk staan.

Een deur waarop staat 'Grf. Stgd' gaat open. Een man in witte jas en een map papieren onder zijn arm groet met een hoofdknikje en blijft stilstaan onder een klok. De aluminiumkleurige grote wijzer schuift twee streepjes terug.

2u31 De man draait aan zijn horloge, schudt het hoofd en verdwijnt snel achter een deur waarop staat 'Afd. Tijdlogika'.

De gids stopt, stelt zijn horloge bij en kruist zijn armen over elkaar. - Met het oog op het programma zullen we hier twee minuten wachten, zegt hij. Stel uw horloges zorgvuldig bij.

Ieder kijkt op zijn klokje, behalve Wilfred en Winni, want de laatste bewaart haar uurwerk op een ongebruikelijke plaats en dat van Wilfred heeft geen wijzers. (Het vestzakhorloge van Darius moest toch al iedere minuut gelijkgezet worden, het heeft

nooit gelopen. Hij kocht het bij de Hema omdat er grappige Walt Disneyfiguurtjes op de wijzerplaat stonden die je kon laten bewegen door aan een knopje te draaien.)

De grote wijzer van de klok schuift een streepje terug.

2u30 Wilfred wijst naar de pet van de gids. - Waarom is het verboden te jodelen? vraagt hij.

- Jodelen is geen arbeid, zegt de gids, en aangezien arbeid vrij maakt en de mens de plicht heeft vrij te zijn, volgt daaruit noodzakelijkerwijs dat het jodelen verboden moet worden. Bovendien zie ik het nut van jodelen niet in en ik houd er ook niet van.

- Ik wel! (Winnifred)

- Er klopt niets van, zegt Wilfred. - Als arbeid de mens vrij maakt, dan moet zij de mens vrijheid geven tot alles, ook tot jodelen, wat zeg ik? Juist tot jodelen. Is jodelen niet een uiting van vrijheid en blijheid bij uitstek? Waar komt het jodelen vandaan?

- Oostenrijk. (Darius)

- Juist. En welk volk is er vrijer dan het oostenrijkse?

- Het Zwitserse. (Darius)

2u31 - Misschien hebt u gelijk, zegt de gids, maar ik houd niet van jodelen, dus heb ik gelijk.

Winnifred onderbreekt haar neuspeuteren even. - De Zwitsers zijn vrij omdat ze jodelen, zegt ze, maar ze jodelen niet omdat ze vrij zijn. Als ze echt vrij waren, zouden ze werken en niet jodelen. - Goed zo, roept de gids. Hij neemt haar in zijn armen en zoent haar langdurig op de mond.

- Merkwaardig tijdverdrijf, broemt Darius en Wilfred kucht achter zijn hand.

De wijzer gaat drie streepjes vooruit.

2u34 De gids maakt zich los. - Vlug! De tijd staat niet stil.

Hij begint te rennen. De grote wijzer maakt een sprongetje.

2u37 De gids loopt harder en ondertussen probeert hij zijn horloge gelijk te zetten.

- Schiet toch op, jammert hij, denk aan het programma.

Hij gooit een deur open waarop staat: ‘Tijdmuseum, tijdelijke behuizing’. Achter de deur is een smal, donker gangetje met een houten vloer, waarop hun schoenen een bonkend geluid maken. De gids stopt onder een lichtgevende klok en de anderen botsen tegen hem op.

- Hola, pardon, mompelt Darius.

- We zijn net op tijd, zegt de gids. - Van 2u37 tot 2u42 bezichtigen we het Tijdmuseum. Denk aan de gids.

Hij opent een deurtje en houdt zijn hand op. De anderen drukken een paar senten in zijn handpalm en gaan de helder verlichte zaal binnen. De gids tikt drie keer achter elkaar tegen de klep van zijn pet.

Er zijn meer bezoekers in de zaal. Langs de grote, glazen vitrines schuifelt een groepje bejaarden aangevoerd door een meisje in aluminiumkleurige monokini en een blauwe gidspet op haar blonde krullen. Niemand zegt wat, ook het meisje niet, alleen haar borsten trillen bij iedere stap die ze doet.

- Alle bejaarden zijn doof en blind, verklaart de gids. - Het meisje moet er voor zorgen dat de oudjes de vitrines niet omdonderen of beschadigen. Het zijn oud-werknemers en ieder jaar verzorgt onze sociale dienst een ekskursie voor ze. Daarna worden ze weer in kippenhokken opgesloten.

2u38 - Blijf dicht bij me, zegt de gids, en let vooral niet op de rommel. In ganzepas gaat het tussen de vitrines door tot de gids blijft staan en roept: - Links van u ligt de Tand des Tijds, een zeldzaam exemplaar uit het karboontijdperk, opgegraven in Winterswijk.

In de vitrine staat een kartonnen doosje met roze watten waarop een geplombeerde hoektand ligt. De gids rent alweer.

- Aan uw rechterhand een ademtocht van de Tijdgeest.

Er staat een bruin stopflesje dat nodig eens afgestoft moet worden. - Mag ik wat vragen? (Wilfred)

- Geen tijd. Denk aan het programma! En ze snellen weer langs de vitrines met zandlopers, friese staartklokken, koekoeksklokken uit Schwarzwald en Bennekom, horloges uit Zwitserland, Hongkong en Singapore, zonnewijzers, tijdachines, tijdmeters, tijdbuizen, tijdschalen (van chinees porselein en in delfts blauw), tijdstromen, tijdschriften, tijdstudies, tijdsloten, tijdvakken, tijdreeksen en tijdschokbuizen.

2u40 Via een korridor (fooi voor de gids) komen ze in een portrettengalerij anneks bibliotheek, waar afbeeldingen hangen van Aristoteles, Bergson, Dilthey, G.J. Whitrow, G.F. Tydeman, Einstein, Husserl, Marcel Proust, Luypen en C.G.H.A.A.M. Peeters, redakteur van het tijdschrift 'Muza'.

In de boekenkasten het verzameld werk van S. Vestdijk, Neeltje Maria Min en Karl Wolfmann, benevens alle jaargangen van het vlaamse tijdschrift 'Tijd en Mens' (1949-1955). Op de leestafel liggen de dagbladen 'De Tijd', 'Le Temps', 'The London Times' en 'The New York Times'.

2u42 Hijgend staan ze weer in de gang. - Precies op tijd! roept

de gids. - Als de tijd blijft meewerken, kunnen we om 2u50 op de Elektropsychotechniese testzaal zijn. Alle sollicitanten worden daar getest, de gegevens worden in de sollicitatiecomputer gestopt, die tenslotte de uitslag geeft. Iedereen wordt aangenomen, maar het maakt verschil of men gewoon tijdbewerker wordt of dat men een hogere rang krijgt.

- Wat voor verschil? (Wilfred)

- Gewone tijdbewerkers worden eerst doof en blind gemaakt voor ze in dienst treden, de hogere rangen krijgen witte jassen met aluminium strepen op de mouw.

- Waarom? (Wilfred)

- Omdat het nu eenmaal zo is.

- Moeten wij ook getest worden? vraagt Winni.

- Nee, uw functie is zo verschrikkelijk geheim dat het bepalen van geschiktheid onmogelijk is.

- Wie zijn wij, dat wij dit mogen doen? (Darius)

- Zuiver toeval, de namen en adressen zijn geprikt uit het telefoonboek.

- Is het ook toeval dat we familie van elkaar zijn?

- Daar weet ik niets van. Is dat zo?

- Jazeker, Winni is mijn dochter en de tante van Wilfred, omdat Wilfred de zoon is van mijn broer, maar hij is tevens mijn schoonzoon, omdat hij getrouwd is met Winni's zuster, die een kind is uit mijn huwelijk met Wilfreds moeder, en...

De gids steekt zijn hand op. - Niet langer over tobben, het zal een toevallige samenloop van omstandigheden zijn. We gaan nu een computerzaal bekijken.

2u43 Een zaal vol lange rijen zachtglanzende, zachtzoemende machines en hier en daar een man of vrouw in witte jas met dikke

mappen onder de arm. Kleine groepjes spreken fluisterend met elkaar, tonen papieren uit hun mappen en lopen naar een machine.

Neonlicht en marmeren plavuizen. Op de achtergrond, bijna overstemd door het gezoem van de machines, klinken de Arbeidsvitaminen. De gids loopt naar een glazen kantoortje en spreekt met een man die drie aluminium strepen op zijn mouw heeft.

2u45 - Tijdemans, chef Afdeling Algemene Tijdregistratie, zegt de man met de drie strepen. - Met mij gaat het goed, met u beter, neem ik aan. Hij zet het grote pakket, dat hij onder zijn arm droeg, voor zich neer en begint het uit elkaar te vouwen. Daar gaat een minuut mee heen.

2u46 Het uiteengevouwen pakket is een spreekgestoelte. Tijdemans klimt erop, schenkt zich een glaasje water in en schraapt zijn keel.

- Waarde toehoorders. Zoals u wellicht zult weten, gaat het in dit bedrijf vooral om de tijd, en wel de uiterst eksakte registratie van de tijd en de bewerking daarvan. De ruwe tijd, zoals ze in de vrije natuur wordt aangetroffen (ook wel biologiese tijd genoemd), is natuurlijk volstrekt onbruikbaar in deze eeuw van snelheid en nauwkeurigheid. In onze dynamiese tijd hebben we absolute en reële tijd nodig, tijd waarop we kunnen bouwen. Ons devies luidt dan ook: de tijd staat niet stil! We moeten altijd vooruit, of we willen of niet. Dat is onze vrijheid!

Hij neemt een slokje water.

2u46 - De ruwe tijd komt het bedrijf binnen via de Moederklok, die in een geluiddichte en trillingvrije kamer in de kelder staat:

de Centrale Tijdkamer, waar temperatuur en vochtigheidsgraad konstant zijn. Wat daar gebeurt en hoe is geheim, de deur is van binnen afgesloten. De ruwe tijd wordt op schrift gesteld en van deze geschreven tijd worden mikrofilms gemaakt. Geen sekonde gaat onopgemerkt voorbij, ze worden allemaal in het Tijdarchief opgeslagen...

2u47 ...Omschakelafdeling, die de visuele tijd omschakelt in hoogfrequent trillingen door middel van een op juiste maat geslepen kristal die door een termostaat op gelijke temperatuur wordt gehouden.

2u48 ...omgezet in elektropsychische stroomstootjes die via een netwerk van lijnen naar alle klokken in het bedrijf worden doorgegeven en ook, door middel van een elektrode aan het oorleletje van alle gewone tijdbewerkers...

2u49 De gids steekt zijn vinger op, maar Tijdemans negeert hem. Wilfred is op de grond gaan zitten. Hij geeuwt een paar keer achter zijn hand en valt in slaap.

- ...reeks van bewerkingshandelingen in de komputersalen. De tijd wordt kapotgeslagen, gemalen, gesentrifugeerd, gezeefd, gefloten, gemangeld en tenslotte gezongen door Olga Lowina...

2u50 Winnifred leunt tegen Darius' schouder en sluit haar ogen. Darius laat de moed nog niet zakken (We hadden al eerder gemerkt dat Darius de flinkste van de drie is.)

- De gezongen tijd wordt opgenomen op de plaat en in de handel gebracht onder het merk 'His masters time' ... redelijk zuivere tijd voor de gewone konsument. Maar deze tijd voldoet nog niet aan

de eisen die het bedrijfsleven en de overheidsinstellingen stellen. Met name hierom niet, omdat men daar niet van jodelen houdt. Volgens hun zegslieden maakt slechts arbeid vrij en niet jodelen.....

...fabrieken, stations en overheidsbedrijven hebben een directe verbinding met onze Tijdverzendingafdeling, die het precisietijdsein uitzendt over de hele wereld voor een kwartje per seconde...

2u51 Eindelijk dommelt ook Darius in met een vredige glimlach om zijn mond.

- ...een Sociale Dienst helpt mensen die in tijdnood zitten, een Recherchedienst spoort verloren tijd op en tenslotte een Researchafdeling, waar vraagstukken betreffende fysiese tijd, cycliese tijd, relatieve tijd en absolute tijd worden bestudeerd. Dames en heren, ik dank u voor uw aandacht.

Tijdemans klapt zijn kateder op en trekt zich terug in zijn glazen hokje.

De gids ziet in dat het onmogelijk is de bezichtiging van de Elektropsychiese testzaal op de programmatijd van 2u50 te laten plaatsvinden en verscheurt het programma. Hij haalt een oude wekker uit zijn binnenzak, stelt hem af op 3u11 en strekt zich uit op de marmeren plavuizen.

Ondertussen staat de tijd niet stil: 2u50, 2u51, 2u55, 2u59, 3u02, 2u57, 2u59, 3u05, 3u06, 3u08, 3u09, 3u10...

3u11 De wekker speelt een vrolijk jodelwijsje. De gids wrijft zijn ogen uit en wekt de anderen, die zich uiteraard verbaasd afvragen waar ze zijn.

Gelukkig is er een gids die zijn vak verstaat: - In de derde kompu-

terzaal van de Afdeling Algemene Tijdregistratie. Schiet op! Over anderhalve minuut moeten we bij de Centrale Tijdkamer zijn.

3u11 Het gaat door lange, lange gangen, kilometers achtereen. Ze worden steeds smaller en zijn niet meer afgewerkt met marmer en hout. Het zijn slechts kale, betonnen sleuven, soms afgewisseld door spelonkachtige ruimten, waar nauwelijks licht brandt en waar ze struikelen over losse planken en betonwerkersmateriaal. In de verte klinkt het gehuil van hongerige wolven, die zich verschuilen achter ruwe blokken beton.

3u11 Het is maar goed dat ze even geslapen hebben, anders hadden ze deze tocht nooit kunnen volbrengen. Nu trouwens ook niet, als de gids er de moed niet ingehouden had.

Een wenteltrap wentelt een donkergapende afgrond in. 385946 treden dalen ze af, de diepte in, terwijl een koude tocht langs hun benen trekt en er af en toe een rat per abuis een broekspijp binnenschiet.

3u12 De trap komt uit op een korte gang die doodloopt. Aan het eind is een zware stalen deur, waarop in fosforiserende letters staat: 'Centrale Tijdkamer, Streng verboden te Jodelen!'

3u12½ Midden op de deur hangt een ijzeren klopper, waarmee de gids klopt: drie keer hard, drie keer zacht, twee keer halfzacht. Daarna klopt hij nog een paar keer niet. Hij is al uit het gezicht verdwenen als ons drietal achter de deur knersingen en gerammel hoort. Voor hen staat een zeer oude man met een lange, grijze baard en een roodkoperen neus. Hij draagt zijn hoofd een eindje

voor zich uit ter hoogte van zijn borst, terwijl het hoogste punt van zijn gestalte wordt ingenomen door een fraaie bochel. Hij barst los in een rochelende hoestbui die onbepaalde tijd blijft voortwoeden. Dan stapt hij opzij en nodigt hen binnen met een armgebaar. Het is een ouderwets ingericht kamertje waar een bedompte oudemannenlucht hangt. In de hoek staat een salamander met roodgloeiende buik.

- Voor de reumatiek, zegt de oude narochelend. Hij neemt de deksel van het kachelkje en spuugt erin. - Ga toch zitten!

Zelf laat hij zich zakken in een rookstoel. - Tijddelver heet ik en ben ik, sinds ik 40 jaar geleden dit bedrijf oprichtte. Ik ben de enige die de geheimen van de tijd kent en ik verdien daar een eerlijke boterham mee. Maar mijn tijd is gekomen, één van u zal mij opvolgen om de volgende 40 jaar tijd te delven. De tijd dringt. - Drinkt?

(Winni)

- Juist ja, knikt Tijddelver. Hij bekijkt met welgevallen Winni's benen, voorzover ze niet door het ultramini-rokje worden bedekt. - Kijk, zegt hij en hij wijst naar een oude koekoeksklok tegenover hem. De wijzers staan op 3u12½

- Godverdomme! Met een kreun staat hij op en geeft een tik tegen de slinger van het klokje.

3u13 - Dit is de laatste keer geweest. Als hij wéér stil staat, wijs ik een van jullie aan om het te doen. Hij, of zij, zal dan voor de komende 40 jaar Tijddelver zijn en heten. Ik heb gezegd.

- Waar blijft de koffie met gebak? vraagt Wilfred.

- Hoezo?

- Dat stond in het programma. We zouden koffie met gebak krijgen en vragen kunnen stellen.

- Ik weet nergens van. Maar vragen mag je wel stellen.

3u14 - Hoe doe je dat eigenlijk, tijddelven? (Winni)

- Heel gewoon, de klok aan het lopen houden, af en toe de radertjes oliën en wat afstoffen.

- Is dat alles?

- Ja, dat is alles. Tijddelver haalt een 19e-eeuwse revolver uit de zak van zijn huisjasje en wrijft met de mouw over de loop.

3u14 Tijddelver legt een knobbelige hand op Winni's knie en glimlacht een paar bruine tanden bloot. - Lieve kind, de klok staat stil. Winni heupwiegelt naar de klok en geeft een tikje tegen de slinger.

3u15 Wilfred en Darius springen overeind en omhelzen Winni om beurten. Ook de oude man staat op en geeft haar de revolver.

- Er is maar één Tijddelver en dat ben jij, zegt hij. Aangezien ik heb afgedaan en niemand hier levend uit mag, moet je me doodschieten.

Winni kijkt met een vies gezicht naar de revolver in haar hand. - Maar eerst schiet je die twee daar overhoop!

Wilfred en Darius springen lijkleek achteruit.

3u16- Nooit, schreeuwt Winnifred. Razendsnel duikt de oude op haar toe en na een korte worsteling weet hij haar de revolver uit de handen te wringen. Hij schiet Darius en Wilfred neer en geeft nog trillend van inspanning het schiettuig terug aan Winni.

- En nu ik! krijst hij.

Winnifred knalt hem neer, drukt daarna de nog rokende loop tegen haar slaap en haalt de trekker over. (Ze was immers dol op jodelen?)

Precies om 3u17 begint het Tijdloze Tijdperk.

Slotscène voor liefhebbers van een happy-ending

3u16 - Nooit, schreeuwt Winnifred. Ze richt de revolver op de bultenaar en haalt de trekker over. (Dit is eigenlijk beter, we hadden al gezien dat ze een bijdehante tante was.)

Met een snelle greep onder haar rokje haalt ze haar horloge uit zijn geheime bergplaats met konstante temperatuur en vochtigheidsgraad. De wijzers staan op 2u30.

2u30 Precies om 2u30 begint de Periode van de Ware Tijd.

amsterdam, maart-april '67.

Termieten

- Nog een kop tee?

- Nee, ik moet met de bus van zeven over half acht. Jesse duwde een halve boterham in zijn mond.

Linda trok de ceintuur van haar peignoir strakker aan. Hij moest ineens aan haar lichaam denken. Lustgevoelens komen altijd op ongelegen momenten. Ze moet zich verdomme ook fatsoenlijk kleden. Aan de halsopening van haar peignoir zat een konstruktiefout: de badstof verschoof altijd zo dat maar één borst tegelijk bedekt kon worden.

- Waar is m'n tas?

- Moet je nu al weg? Linda gaf hem de bruine aktentas. Drie ogen keken hem vragend aan, ze tuitte haar lippen.

- Ja. Tot vanavond. Hij bedekte het derde oog met rode badstof en haar mond met de zijne.

- Kerel, hoe gaat het met je? Een dikke man klopte hem op de schouder en grijnsde.

- Best, zei Jesse, maar ik ken u niet. Hij wilde doorlopen, de man hield hem echter tegen.

- Wacht even. Jij bent toch Barend?

- Nee, ik ben Jesse en ik heb haast.

- O. Je lijkt anders verdomd veel op Barend. Hij liet Jesse los en keek hem ongelovig aan.

- Niet iedereen is degeen op wie hij lijkt, zei Jesse en hij liep snel de Bremstraat in, tevreden nadenkend over zijn aforistische antwoord. Kinderen speelden oorlogje in de straat. Ze renden van boom naar boom, verborgen zich in portieken en achter hoge stoepen. Ondanks het vroege uur waren er veel mensen op de been. Niet voor lang echter. Iedere volwassene werd onder luid geschreeuw neergeschoten. Jesse glimlachte tegen een knaapje

dat zijn karabijn op hem richtte en gaf het een rolletje drop. Het kind liet zijn geweer zakken en gebod hem door te lopen. Jesse moest voorzichtig over de her en der verspreide lichamen heenstappen. Er kwam bloed aan zijn schoenen. Achter hem begon het schieten opnieuw; een machinegeweer ratelde en vlak bij zijn kar stortte een melkboer neer. Het rekje met melkflessen viel kletterend op straat. Een dun straaltje bloed vermengde zich met de melk. Jesse liep haastig door. Om 6 minuten over half 8 stapte hij in de bus, die een half uur later vertrok.

Bangelijk stak hij het plein over, de aktentas onwennig onder zijn arm. Het verkeer kolkte woest langs hem heen en liet zich nauwelijks intomen door de trottoirs en vluchtheuvels. Een bijziende man, die met een beverig vooruitgestoken witte stok over een zebepad schuifelde, werd door een Mercedes geschept en door de volgende auto's tot moes gereden. Om zijn schoenen niet te besmeuren, sprong Jesse over de glibberige, rode massa.

Het gebouw van de verzekeringsmaatschappij VERMA stak hoog boven de andere gebouwen om het plein uit. Verma, zei Jesse zacht tegen zichzelf. Hij bedacht hoe origineel het was de naam samen te stellen uit de eerste drie letters van verzekering en uit de eerste twee letters van maatschappij. Origineel en eenvoudig. Vermij had ook gekund, dat was echter beslist niet origineel. Glas en alumunium weerkaatsten zonnestralen. Jesse trok de klep van zijn pet over zijn ogen en liep de trappen naar de hoofdingang op. Het was 1 minuut voor negen op de klok die aan de gevel hing. De glazen deuren waren gesloten. Hij legde zijn handen om zijn ogen en keek naar binnen. Niemand te zien, de loketten waren gesloten en de lichten uit. Op zijn horloge was het negen uur. De klok van de kerktoren aan de overkant van het plein wees 1 mi-

nuut over negen aan. Hij rende de trappen af en een steegje naast het gebouw in. Het was er duister en het stonk naar rotte vis en hondestront. Boven een klein poortje stond: PERSONEELSINGANG.

Het portiershokje was leeg. De grote klok erboven stond op 5 over negen. Een slechte beurt, dacht Jesse, een aanvaardbare verontschuldiging is nauwelijks te bedenken. Hij liep naar het wandrek met prikkarten. Er stond maar één kaart in waarop zijn naam was geschreven. Hij duwde de kaart in de prikklok en zette hem terug. Er viel niet veel anders te doen dan een lange, donkere gang in te lopen, andere gangen of deuren waren er niet. Hoe verder hij de gang inliep, hoe stiller het om hem heen werd. Heel in de verte was soms iets van het verkeer te horen, een schelle klakson of gierende banden. En een enkele keer hoorde hij iets anders: een merkwaardig knerpen of knagen. De gang werd zo donker dat Jesse niets meer kon zien.

Links van hem een rechthoek van lichtende lijnen. Jesse opende de deur en werd verblind door het felle neonlicht. Hij stond in een zaal met lange rijen buro's, waarop schrijf- en telmachines onder platiëkhoezen. Dreunende beatmuziek. Jesse liep tussen de buro's door en keek opletend om zich heen totdat hij met zijn voet tegen een emmer stootte.

- Wat zoekt u hier? riep een schelle stem. Tussen twee buro's lag een oude vrouw op haar knieën. Haar gerimpelde gezicht keek hem streng aan terwijl ze een dweil in de emmer dompelde.

Jesse klemde zijn aktentas steviger onder zijn arm. - Ik kom hier werken, riep hij boven de muziek uit.

- Werken? Ik ben de enige die hier werkt.

- En de anderen?

De vrouw draaide aan een knop van de transistorradio die naast haar op de grond stond. Het beatvolume nam af. - De anderen? Zie jij ze, dan zie ik ze. En als ze er zijn voeren ze nog geen donder uit. Luie flikkers!

De muziek hield op en een omroeper zei: - Dat was dan de laatste plaat van de Ochtendvitaminen, aangevraagd door mevrouw Bent-Breukers te Overveen. U kunt nu luisteren naar een populair-wetenschappelijke kauserie door dr. Denders, wetenschappelijk hoofdambtenaar aan het Biologies Instituut van de Leidse universiteit.

- Alleen ik werk, en hoe! Ik houd het hele gebouw schoon en waarvoor?

- Zeer gewaardeerde luisteraars. Vandaag wilde ik het eens hebben over die bijzonder merkwaardige insecten, waarover wij allen wel eens hebben gehoord, namelijk de...

- Als ik van de kelder naar boven werk en het hele gebouw gedweild, gesopt, gewreven, geboend en gepoetst heb, dan is de onderste verdieping alweer vuil. Het is een werk zonder begin of eind. Tranen stonden haar in de ogen.

- ...vandaar de naam witte mieren, die echter wel zeer misleidend is, omdat de termieten die verwant zijn met de kakkerlakken...

- Vijfenveertig jaar werk ik hier al en het gebouw is altijd blinkend schoon. Maar een woord van dank of loonsverhoging? Ho maar!

- De termietenstaat bestaat uit een aantal in vorm en levenswijze verschillende groepen individuen, die kasten worden genoemd. Het talrijkst is de kaste der arbeiders, dat zijn mannetjes en wijfjes met onvolledig ontwikkelde geslachtsorganen, die voornamelijk zijn belast met de nestbouw en...

- Ik moest me melden bij de heer Velleman. (Jesse)
  - Puh, Velleman. Mooie meneer is dat!
  - De koningin heeft in het vervolg als uitsluitende taak het leggen van eieren, in verband waarmee haar achterlijf bij sommige soorten uitgroeit tot een worstvormig lichaam van vijf tot negen centimeter...
    - Waar kan ik hem vinden?
    - ...vele leven onder de grond, andere in hout, maar vrijwel alle soorten zijn bizonder lichtschuw...
    - Velleman? Zoek maar eens op de tiende verdieping. Misschien is hij wel op z'n kamer.
      - ...houten en papieren gebruiksvoorwerpen als houtkonstrukties van gebouwen kunnen in korte tijd grondig worden vernield. Het verraderlijke is daarbij, dat de termieten, in verband met hun reeds genoemde lichtschuwheid, steeds een papierdun laagje intact laten, zodat balken en planken die nog gaaf lijken, volkomen uitgehold kunnen zijn...
      - Recht tegenover deze deur is een lift, daarmee kunt u naar boven.
      - ...houtdeeltjes worden opgenomen door aldaar aanwezige flagellaten...
      - Dank u. (Jesse)
        - ...die op hun beurt door de termieten worden verteerd. Vele van de... De werkster drukte een witte toets van de radio in en de stem hield onmiddellijk op.
        - Wat is dat toch voor geluid, vroeg Jesse toen hij het geknerp weer hoorde.
        - Ik hoor niets. Het is hier altijd doodstil, omdat er niemand werkt. Alleen ik. Ze spoelde luidruchtig de dweil om in de emmer. - Ik bedoel dat gekners.

- Gekners?
  - Ja, en dat geknerp.
  - Geknerp?
  - Ja, dat knagende geluid.
  - Knagende geluid? Ze stopte met het spoelen en hief aandachtig luisterend haar hoofd op. - Wacht even. Nu u het zegt, hoor ik het ook. Ik heb er eigenlijk nooit op gelet, het is er geloof ik altijd. - Altijd? Dus het is niets bijzonders?
  - Welnee. Het zal misschien de lift zijn, of de wind.

Op de tiende verdieping stapte Jesse uit de supersnelle lift in een gang met veel deuren. Het was tien over half tien op zijn horloge. Op tijd bij Velleman zijn, kon niet meer. Hij slenterde langs de deuren en las de opschriften: Afdeling Brand- en Stormschade, Afdeling Levensverzekering, Dr. Meerman, bedrijfseconoom, Drs. Velleman, bedrijfspsycholoog. Jesse klopte. Het bleef stil, alleen het knersende geluid was te horen. Hij legde zijn oor tegen de deur. Niets. Voorzichtig drukte hij de knop naar beneden en opende de deur op een kier. Het was zo donker dat hij niets kon zien, wel hoorde hij nu gelach en gepraat. Hij opende de deur verder en zag dat er nog een deur was, een halve meter van de eerste. Weer klopte hij. Het lachen ging door, maar er was nu ook het geluid van rennende voeten en het gillen van een meisje of vrouw. Jesse klopte nog eens en duwde de deurknop naar beneden. De deur was op slot. Door het sleutelgat viel wat licht. Hij zette zijn aktentas op de grond en bukte zich. Achter het sleutelgat was een ruime kamer met grote ramen. Hij zag een meisje met ontbloot bovenlichaam voorbijrennen. Haar borstjes wipten op en neer en ze gilde. Jesse kon niet uitmaken of het van plezier of van angst was. Even later kwam een man in zijn gezichtsveld, hij

had een ontbloot onderlichaam. Ook hij rende, zijn enorme roede zwiepte tegen zijn buik en de slippen van zijn overhemd fladderden achter hem aan. De derde persoon die Jesse zag, zat op een bureau voor het raam te telefoneren. Zij droeg in het geheel geen kleding en ze scheen daar geen last van te hebben. Ze lachte en babbelde vrolijk in de telefoonhoorn.

Jesse richtte zich op en zuchtte. De werkster had gelijk. Hij pakte zijn aktentas en drentelde de gang in. Zachtjes floot hij een liedje tussen zijn tanden en hij dacht aan eksistentiële problemen en het tragies levensbesef. Wat doe ik hier eigenlijk? vroeg hij zich af. Het leven is een voortdurend stellingnemen, we worden gedwongen keuzen te maken, wat moet je echter doen als je er geen kans toe krijgt? Hij wilde nog meer diepe en mooie gedachten koesteren, maar het beeld van de op en neer wippende borstjes en het geweldige, stijve geslacht maakte hem dit onmogelijk. Graag had hij zich bij het gezelschap gevoegd, bedacht hij vol schaamte en geile lust. Of dat ook een eksistentieel probleem was, wist hij niet, wel dat het een tragies besef was.

Voor een deur waarop KANTINE stond, bleef hij staan. Hij schudde zijn gedachten van zich af en ging naar binnen. Het was een grote, langwerpige zaal met rijen tafels en stoelen. Langs de wanden waren automaten opgesteld en daarboven hingen abstrakte schilderijen. Er was niemand.

Jesse liep naar de grote ramenwand die uitzicht bood op de stad. Beneden, op het stadhuisplein, was een wriemelende kluwen van autootjes en mensjes waarin soms knopen kwamen: verkeersopstoppingen door autoos die op elkaar gereden waren. Overreden voetgangers brachten geen opstoppingen teweeg, na enkele minuten zag je alleen nog een rode vlek op het asfalt. Twee bulldozers schoven onafgebroken autowrakken van het wegdek en vracht-

autoos werden volgeladen met de dode of stervende verkeersslachtoffers die niet meteen in het asfalt waren platgereden.

Je moet het leven niet in de bek kijken, mompelde Jesse, bovendien is ook de dood een geschenk. Hij wendde zich af en liep naar de automatenwand. Ik ben het begin en het einde en alles daartussenin. Verder is er niets. Hij deed een dubbeltje in de gleuf van een koffieautomaat en dacht ineens aan het gladgeschoren onderlijf van het telefonerende meisje. Meisjes zijn gleufdiertjes, zei hij tevreden voor zich heen. Achter een luikje van pleksieglas viel een kartonnen bekertje naar beneden en uit een tuitje liep een straaltje bruin vocht. Gleufdiertjes en slurfdiertjes.

- Mooi weertje, hè, vandaag?

Jesse keek om zich heen. Er was niemand te zien.

- Net wat u zegt. Niet te warm en niet te koud. Net goed.

Schouderophalend nam Jesse het bekertje uit de automaat.

- Is de koffie goed?

Nu hoorde hij dat de leuterende stem uit een luidspreker kwam die boven de automaat hing. Jesse slurpte voorzichtig van de hete koffie. Ze was slap en veel te zoet.

- Het smaakt godverdomme nergens naar, mompelde hij.

- Dat dacht ik ook, zei de automaat.

- Hallo allemaal! Een tenger, donkerharig meisje huppelde de kantine binnen. Ze liep onmiddellijk naar een coca-cola-automaat en wierp een muntstuk in de gleuf.

- Mooi weertje, hè, vandaag?

- Heerlijk, ik wou dat ik vakantie had, jubelde het meisje.

- Net wat u zegt. Niet te warm en niet te koud. Net goed.

Jesse ging aan een tafeltje zitten en bekeek het meisje vanuit zijn ooghoeken.

- Is de cola lekker koel? ging de automaat verder.

- Prima, juichte ze.

- Dat dacht ik ook.

Met het bekertje in haar hand liep het meisje naar Jesse. - Ik kom gezellig bij je zitten, zei ze vergenoegd.

Jesse knikte en dronk van zijn koffie.

- Ik heb jou eigenlijk nooit gezien. Ben je nieuw?

- Ja. Ik moest hier om negen uur zijn, maar er is niemand, alleen een werkster.

- Bij wie moest je zijn?

- Meneer Velleman.

- Het Vel? Die is de nieuwe ponstypistes aan het testen. Ik ben Eva. Ben jij al getest?

- Nee, zei Jesse en hij bloosde. Moet dat?

- Natuurlijk. Iedereen die hier komt werken, wordt getest. Weet je wat, ik ben assistente van Velleman, ik zal je straks wel even testen.

Op de vijfendertigste verdieping stapten ze uit de lift. Eva liep heupwiegend voorop, Jesse volgde met de aktentas onder zijn arm. Achter een deur met als opschrift AFDELING TESTPSYCHOLOGIE was een kamer met een raam dat een ander deel van de stad liet zien dan Jesse tot nu toe had bekeken. Hij zag duidelijk de plattegrond van de stad: de grachtengordels, die gesneden werden door de grote radiale verkeerswegen welke zich in het hart van de stad priemden. Lange files autoos stormden met grote snelheid in de richting van het centrum, waar botsingen zorgden voor een geringe verlichting van het verkeersprobleem. Hij zou er wel uren geboeid naar hebben kunnen kijken. Eva smeed haar tas op een tafel en zei: - Ga daar maar zitten. Ze wees naar een stoel die voor een lessenaar stond. De lessenaar maakte deel uit

van een hele wand vol elektroniese apparatuur. Rode en groene lichtjes flitsten aan en uit, toen Eva een aantal knoppen indrukte en een hendel overhaalde.

Jesse ging behoedzaam zitten. Voor hem lag een koptelefoon.

- Als je straks de koptelefoon ophebt, hoor je een aantal vragen die je hardop moet beantwoorden. (Eva) De antwoorden worden door een bandapparaat opgenomen, door de komputer gekodeerd en tenslotte geïnterpreteerd. Een paar minuten na afloop van de test hoor je de uitslag.

Eva pakte de koptelefoon en drukte hem op Jesse's oren, heel voorzichtig en liefdevol. Haar zachte handen streken daarbij even langs zijn wangen. Ze draaide aan een schakelaar, waarna hij eerst fluittonen en dan een regelmatige zoemtoon hoorde. Een krakerige, langzaam sprekende mannenstem zei: - Wie veroverde de zilvervloot?

- Piet Hein, antwoordde Jesse onmiddellijk. Zijn ogen volgden Eva die naar een met rood leer beklede divan liep, waarop ze zich behaaglijk installeerde.

- Wat is het verschil tussen een mug en een olifant?

Eva glimlachte hem bemoedigend toe. Haar rok was tijdens het zitten gaan een eind opgeschoven. Met haar beide handen streelde ze de binnenkant van haar dijen. Jesse's denken werd hierdoor wat vertraagd, hij dacht meer aan gleufdiertjes dan aan olifanten en muggen. - Een mug kan over de rug van een olifant lopen, maar niet andersom, zei hij eindelijk. Op de vorm van Eva's dijen was niets aan te merken. - O nee, riep hij verschrikt, je kunt van een mug wel een olifant maken, maar van een olifant geen...

- Waarom is twee maal twee vier?

Eva's glimlach was niet meer bemoedigend te noemen, eerder

verleidelijk. Ze streek nu met een hand over haar borsten, het zag er zelfs naar uit dat ze haar bloesje openknoopte. Jesse zweette, hij dacht verwoed na. Waarom is twee maal twee vier? Ja, waarom niet? Eva's bloesje was open, ze trok het uit en bleef hem glimlachend aanzien. Misschien had zij het ook warm. - Om het rekenen eenvoudig te houden, zei hij met een diepe zucht. Hij wiste zich het zweet van het voorhoofd en probeerde wat ruimte te maken in het kruis van zijn broek.

- Wie is volgens u de grootste schrijver van deze eeuw?

Haar borsten leken te groot voor de b.h. die ze aanhad. Rondom de tepels was het nylon doorschijnend. Ze begon de ritssluiting van haar rok open te trekken. Zo warm is het nu toch ook niet, dacht Jesse. Hij probeerde niet meer naar haar te kijken en hij konsentreerde zich op de grote namen in de literatuur. - G.K. van het Reve, fluisterde hij aarzelend.

- Denk nu rustig en goed na, sprak de krakerige stem, u krijgt drie minuten voor het antwoord. Luister aandachtig: denkt u dat het mogelijk is dat als ik groen zie, u rood ziet en omgekeerd? Als zo'n toestand werkelijk bestond, zouden we daar dan ooit achter kunnen komen? Denkt u dat het zin vol is te beweren dat zoiets bestaat?

Eva's rok viel op de grond. Jesse begreep niets van de vraag, ook niet toen die nog eens herhaald werd. Hij zag alleen Eva, in een miniem lila slipje met witte kant langs de pijpjes. Hij wist dat het slipje lila was en niet groen of rood en hij vond de toestand bijzonder zinvol, hoewel hij ervan doordrongen was dat hij er nooit achter kon komen of ze werkelijk bestond. De b.h. viel naast het rokje op de grond, haar borsten waren rond en zeer werkelijk. Jesse legde de koptelefoon af en liep naar de divan. Zonder iets te zeggen ging ze achterover liggen, roerloos, met gesloten ogen en

de lippen iets vaneen. Hij legde zijn handen om haar lendenen en trok voorzichtig het lila slipje naar beneden. Ze tilde gewillig haar onderlichaam op, zodat hij het broekje over haar billen kon schuiven. Ineens stokte hij. Als verlamd keek hij naar de plek tussen haar benen: ze was daar zo glad als een etalagepop. Het haar was weggeschoren en uit een klein schrammetje kwam een druppel bloed. Verder niets.

Op het zachte, knersende geluid en de nauwelijks hoorbare ademhaling van Eva na, was het doodstil in de kamer. Jesse trok met één hand het broekje weer over de gleufloze plek, pakte zijn aktentas en liep de kamer uit. Voor hij de deur achter zich dichttrok, hoorde hij nog even een krakerig geluid uit de koptelefoon komen.

Op de tiende verdieping klopte hij op de deur van Drs. Velleman. Hij opende de eerste deur en klopte op de tweede. Het was stil. Hij klopte nog twee keer en keek door het sleutelgat. Op het buro lag het naakte meisje, haar onderlichaam was geschoren en ze had een duidelijke gleuf met gezwollen schaamlippen. In haar linkerborst stak een mes.

In de lift overdacht hij de laatste vraag en hij besepte dat het onmogelijk was na te gaan of een ander hetzelfde zag als hij. Het was misschien niet zinvol zoiets aan te nemen. De werkelijkheid bestaat niet, er is alleen een werkelijkheid zoals ik die zie en er is geen enkel middel om na te gaan of ik hem juist zie. De komputer had dit antwoord toch fout gerekend, bedacht hij zonder spijt.

Bij de personeelsuitgang nam hij de prikkaart uit het wandrek en verscheurde hem. De klok boven het portiershokje wees half tien aan. Met rechte rug liep hij het gebouw uit en hij floot een vrolijk

melodietje. Op zijn horloge was het tien over elf en de klok van de kerktoren sloeg drie uur. Precies op dat moment hoorde hij achter zich een dof gerommel. Hij keerde zich om en zag op de plaats waar het verzekeringskantoor had gestaan alleen nog een grote heuvel gruis.

De chauffeur bleef in zijn krant lezen toen hij in de lege bus stapte. Jesse tikte hem op zijn schouder en de man keek hem verstoord aan. Tot zijn verbazing zag Jesse dat de ander op hem leek als zijn spiegelbeeld.

- Wat mot je?
- U... u lijkt op mij, stotterde Jesse.
- Wat zou dat?
- Niets, maar... eh, de gelijkenis is zo opvallend.
- En mot je me daarvoor lastig vallen?
- Nee, ik wilde eigenlijk een kaartje.
- Een kaartje? Wat denk je wel dat ik ben? Een kaartjesprikker?
- Ja, maar...
- Geen gedonder, ga zitten en hou je bek.
- Heet u soms Barend? waagde Jesse het nog te vragen.
- Toevallig wel ja. En wat dan nog?

Jesse haalde zijn schouders op en ging achterin de bus zitten. Hij besloot zich nergens meer over te verbazen. De chauffeur las verder in zijn krant en Jesse keek onverschillig naar buiten.

Bij de heuvel die enkele minuten geleden nog het trotse kantoor van de VERMA was, stond een groepje mensen. Naast de heuvel lag het fraaie zeventiende-eeuwse stadhuis. Net toen Jesse de spreuk op de gevelsteen wilde lezen, klonk er een luid gekraak en zakte het gebouw met een licht geruis in elkaar. De mensen die er vlak bij stonden schreeuwden en enkelen renden met zwaaiende

armen weg. De chauffeur keek even op en las weer verder.

Zonder zich te verbazen zag Jesse plotseling alle huizen en gebouwen rond het plein achter elkaar ineens storten, soms twee of drie tegelijk. De luchtverplaatsing bij het instorten van het ene gebouw was genoeg om het nabij gelegen pand te doen bezwijken. Grote stofwolken waaiden op als bij een zandstorm. Mensen schreeuwden en liepen elkaar in paniek onder de voeten, autoos toeterden en verhoogden hun snelheid.

De chauffeur zei godverdomme en legde zijn krant naast zich neer. Voordat de eerste mensen de bus bereikten, sloot hij het portier. Er werd gescholden en gevloekt en men sloeg met de vuisten op de ramen, maar de chauffeur lette er niet op. Hij startte en reed langzaam op het samengedromde volk in. Niet iedereen zag kans de grote wielen te ontwijken en het gekerm van de gewonden voegde een nieuw element toe aan het lawaai en de chaos buiten de bus. Barend gaf gas en de bus daverde met grote snelheid tussen de puinhopen door. De trillingen die het zware voertuig veroorzaakte, deden de gebouwen die hier en daar nog overeind stonden alsnog als kaartenhuizen ineenvallen. De heuvels gruis die achterbleven maakten van de stad een duinlandschap. Jesse keek door de achterraut toen ze de stadsgrens gepasseerd waren. Geen enkel gebouw stond nog overeind, alleen de fabrieksschoorstenen waren onaangetast gebleven. Grote gruiswolken verduisterden de hemel en werden langzaam door de wind in oostelijke richting verspreid. Zonder snelheid te verminderen reed de bus door, tot hij voor Jesse's huis stopte. Barend en Jesse stapten uit en ze gingen beiden, zonder een woord te spreken, naar binnen. Jesse zette zijn aktentas op het haltafeltje en Barend legde zijn pet op de kapstok.

De deur van de kamer ging open. Op de drempel stond Linda,

nog steeds in haar peignoir, nog steeds met halfontblote borst. Ze keek hen verbijsterd aan en bracht haar handen naar haar ogen. - Ik..., begon hij, maar hij vergat verder te gaan. Haar gezicht kreeg een vreemde uitdrukking: de mondhoeken trokken naar beneden, haar wangen trilden, de ogen werden eerst groot en sloten zich daarna. Er vielen rimpels in haar gezicht. Langzaam begonnen haar hoofd en armen te verpulveren en ineens zakte ze met een zucht in elkaar. Een klein hoopje wit poeder was alles wat van haar overbleef. Verwilderd keek hij naar zijn evenbeeld, dat reeds halverwege tot stof vergaan was. Het plafond kraakte. Met een zacht geritsel stortte het huis om hem heen in elkaar. Tot aan zijn knieën stond hij in het stof.

Hij voelde zich vaag verdrietig, maar verbaasde zich niet. Tussen het gruis lag de chauffeurspet. Hij zette hem op en kroop achter het stuur van de bus.

Hij wist de roete.

amsterdam, dec. '67-jan. '68.

De aap Irk
In memoriam

Als je hem zo zag zitten, zou je het niet zeggen, maar toch was Irk een heel merkwaardige aap. Hij was weliswaar kwa ras een ordinaire lampong-aap en dan nog een ondermaats eksemplaar, maar hij bezat een eigenschap die hem hoog boven alle andere apen deed uitsteken. Deze aap kon denken! Niet gewoon van: ik ben een aap en dat is een pisang, nee, hij kon zeer diepzinnig denken over het aap-zijn-in-de-kooi en over de zin van het apen-bestaan.

Naast Monor, het grootste mannetjesdier, was Irk één van de vooraanstaande apen van zijn kooi en zelfs van heel Artis. Toch had geen van zijn soortgenoten enig benul van de wijsgerige bezigheden van Irk. Ze begrepen alleen dat het indrukwekkend was. Meestal zat Irk in zijn eentje in het nachthok, waar hij een kleine bibliotheek had ingericht met werken van Heidegger en Jaspers. Als hij diepzinnig ging denken stak hij een pijpje op. Voor de anderen was dat een teken om hem met rust te laten.

Bij het voederen was hij altijd te laat, zodat er weinig voor hem over bleef. Zijn gestalte was dan ook schriel te noemen.

Ondanks zijn afkeer van het onbenullige gekrijs en gesprong van zijn medeapen voelde Irk zich verantwoordelijk voor hen, want, zo placht hij te redeneren, een denkend wezen kan zijn daden overwegen, hij kan een keuze maken, hij is dat zelfs verplicht, en daarom is hij verantwoordelijk voor zijn daden.

Zijn soortgenoten vonden het wel goed zo. Voorzover ze konden denken, dachten ze alleen aan de pinda's en pepermuntjes die ze te pakken konden krijgen. Het denken lieten ze over aan hun merkwaardige rasgenoot.

Zoals gezegd, stond Irk niet alleen binnen zijn kooi bekend als een bijzonder wezen, maar ook daarbuiten, zelfs over de grenzen van

Artis ging zijn vermaardheid als diepzinnig wijsgeer. Voor zijn kooi verdrongen zich regelmatig grote groepen filosofen en zielevorsers uit alle delen van het land, om zijn gedachten te noteren en te interpreteren. Universiteiten uit de hele wereld organiseerden ekskursies om psychologische, biologische en fysiologische waarnemingen te verrichten.

Nu kon Irk denken en lezen, maar schrijven of praten niet. Daarom had hij zelf een simbolensysteem ontworpen waarmee hij in contact kon treden met de buitenwereld. Dit systeem bestond bij de gratie van zijn lange staart, waarmee hij tekens kon vormen die door zijn waarnemers-adepten vertaald werden. Op deze wijze had hij brochures, monografieën en essee's geschreven over etiek en metafysika.

Als filosoof zou men Irk een eksistentiaalisties fenomenoloog kunnen noemen. Hij bouwde voornamelijk voort op het werk van Husserl en Heidegger, er nu en dan een snuifje Sartre aan toevoegend. Als roomskatolieke waarnemers hem een pepermuntje of een pinda gaven, was hij bereid een verhandeling ten beste te geven over Gabriel Marcel en Teilhard de Chardin. Voor de protestanten had hij Martin Buber achter de hand. Voor de rest krabde hij gewoon aan zijn kont, als alle andere apen.

De enige verantwoordelijkheid die kan worden erkend, zo betoogde Irk dikwijls, is die voor de vrijheid, niet van de enkele aap, maar van allen: als ik mijzelf kies, kies ik tevens allen.

Men is het er niet over eens of hij hier bedoelde 'alle apen in mijn kooi' of 'alle wezens op aarde, inclusief de directeur van Artis'.

Het eerste is waarschijnlijker, want hij koesterde een diepe wrok tegen de directeur, omdat deze hem nooit uit zijn kooi heeft gelaten, zelfs niet toen hij was uitgenodigd een filosofies kongres in

Amersfoort bij te wonen. Hij was in zijn kooi geboren en heeft er zijn leven lang geen stap buiten gezet.

De zijnssuperioriteit van de aap als rationeel subjeet is het licht waardoor er zin is, zo redeneerde Irk, daarbij blijk gevend dat het bestaan in een kooi hem zwaar viel, maar dat zijn denkvermogen hem het gevoel gaf dat zijn leven zinvol was. Aap-zijn is vrij-zijn, aldus Irk, bovendien heeft de aap de plicht om vrij te zijn.

Hierop baseerde Irk zijn speciale apen-etiek, maar bij de invoering daarvan in zijn kooi stuitte hij op tegenstand, vooral van de zijde van Monor, die alle uitspraken van Irk aan zijn staart lapte. Monor kon de baas spelen in de kooi op grond van zijn lichamelijke kracht en hij heerste op diktatoriale en egoïstiese wijze. Tot inbinden was hij niet bereid, hij vrat het meesten bezat alle wijfjes. Eergisteren trok Irk de konsekwenties van zijn uitspraak: gij zijt vrij, kies, vind zelf! Hij koos zich metterdaad een vrouwtje, dat hij al jarenlang in stilte begeerde, hij vond haar en ging over tot de paringsdaad.

Volledig verdiept in deze opbouwende bezigheid merkte hij echter niet dat Monor hem van achteren benaderde. Met één armbeweging rukte de geweldenaar hem van het vrouwtje af en sloeg hem met zijn hoofd tegen de tralies. Vervolgens besprong Monor bruut het krijsende wijfje.

Gisteren is Irk aan zijn verwondingen overleden en vanmorgen met zijn boeken onder de kooi begraven. Er waren veel belangstellenden uit filosofiese en theologiese kringen en professor F.J.J. Buytendijk hield een korte, sobere toespraak bij de groeve. Irk was inderdaad een zeer merkwaardige aap. God hebbe zijn ziel.

amsterdam, maart '67.

De verzameling

- Ik zoek nog een romanschrijver, een echte, zei de man met de dikke buik die tegenover me zat.

Ik slurpte van mijn koffie. Zelfs binnen had ik het nog koud en het hielp niet of ik proppen krantepapier in de gaten van m'n trui en schoenen stopte. Ook de koffie hielp nauwelijks.

De man dronk jenever en trommelde met zijn vingers op de kale kafeetafel. - Ik heb een schilder, een dichter, een komponist en een beeldhouwer. Nu wil ik een romanschrijver. Hij keek me vriendelijk glimlachend aan. - En jij moet me daarbij helpen! zei hij ineens luid. Ik morste met de koffie en keek hem verbaasd aan.

- Jij kent vast wel een van die baardige schlemielen hier, die dikke boeken schrijft! Zijn grijns toonde goud in de mondhoeken. Met een vingerbeweging bestelde hij een nieuwe kop koffie voor me.

Ik begon belangstelling voor hem te krijgen. Hij had gelijk, negen van de tien bezoekers in dit kafee kende ik, en acht van de negen waren volgens eigen zeggen bezig met een roman, die door allerlei, voornamelijk materiële, omstandigheden maar niet af kwam. Ik was zelf een van die acht.

- Misschien kan ik u helpen, zei ik aarzelend, maar... eh, wat gaat u ermee doen?

- Toevoegen aan mijn verzameling.

- Verzameling?

- Ja, is dat zo gek? Er zijn mensen die bierviltjes, damesslipjes of kraaienveren verzamelen en ik spaar toevallig kunstenaars. Geen artisten of akrobaten, maar kunstenaars met een grote K, die serieus in de kranten worden besproken.

- Hoe doe je zo iets?

- Och, het gaat eigenlijk vanzelf. Eerst hield ik kippen in de tuin

achter mijn huis in Wassenaar. Maar die beesten stinken zo, dus heb ik ze weggedaan. Ik vond het zonde om het hok leeg te laten staan en toen er eens een beeldhouwer bij me aan de deur kwam met een handtekeninglijst tegen de oorlog in Vietnam of zo iets, heb ik hem gevangen. Ik wist nog niet dat het een beeldhouwer was, al droeg hij een baard en een manchester broek. Maar toen ik hem op een morgen zijn voer kwam brengen, zag ik hem bezig met zijn zakmes allerlei gekke figuurtjes in de balken te snijden. Zonde van m'n kippehok, daarom gaf ik hem een klomp klei en de volgende dag had hij een beeld geboetseerd. Een naakt wijf natuurlijk. Ik heb het weggegooid en gezegd dat ie eens wat fatsoenlijks moest maken.

- Is het niet duur, zo'n verzameling?

- Kippen houden is duurder. Niemand is in dit land met zo weinig tevreden als een kunstenaar. Bovendien, iedereen kan kippen houden, een stel kunstenaars in een hok is weer eens wat anders. Op zon- en feestdagen kan iedereen komen kijken tegen betaling van een gulden, kinderen en militairen half geld. Verder heb ik ter ondersteuning van de verzameling een fonds opgericht, dat jaarlijks rijks-subsidie krijgt.

- En hoe vinden de kunstenaars het?

- Heerlijk. Ze hebben het beter dan wanneer ze los rondlopen. Het voer is goed en ze krijgen alle spullen gratis. Wat zouden ze nog meer willen? Ik zit alleen nog met het fokprobleem.

- Dat is toch niet moeilijk?

- Dat denkt iedereen. Kunstenaars vozen er maar op los, maar als je een goede verzameling hebt, moet je die in stand houden en zelfs verbeteren. Je kunt niet een willekeurige vrouw laten dekken door een beeldhouwer. Dat worden derderangs artisten, flapdrollen. Een kruising tussen een schilder en een dichteres levert

soms aardige resultaten op, maar je hebt ook kans dat je een vent krijgt die een beetje schildert en een beetje dicht, maar geen van beide goed. Het gaat om soortverbetering. Ik heb nu contact met een dame in Bennekom die een goede kennel met kunstenaressen heeft. Ik geloof dat we wel tot samenwerking kunnen komen.

Ik heb het dus maar gedaan.

Het is een geriefelijk hok met stevig kippegaas ervoor, een schrijftafel en typemachine erin en golfplaten erop. Soms schrijf ik wat, vooral op zon- en feestdagen. Maar romanschrijven valt me tegen, erover nadenken is makkelijker. De baas leest iedere dag wat ik geschreven heb en als er een erotische passage in voorkomt, verscheurt hij het. - Ik ben als liberaal een groot voorstander van de vrijheid van meningsuiting, zegt hij dan, maar ik kan niet toestaan dat er misbruik van wordt gemaakt.

Het bevalt me verder best, alleen de komponist naast me maakt veel kabaal. Hij oefent zijn kompositie voor piano en slagwerk op lege vuilnisvaten.

Twee keer per dag word ik uitgelaten. De baas doet me een halsband om en vertelt aan iedereen die we tegenkomen dat ik romanschrijver ben. Ik word wat door m'n baard gekriebeld en op m'n schouders geklopt en dan gaan we weer verder langs Wassenaars dreven.

Volgende week gaan we met de hele troep naar Bennekom. Ik verheug me er al op.

amsterdam, januari '68.